

Philo Judaeus

De plantatione

(ed. P. Wendland)

Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 2.
Berlin: Reimer, 1897 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 133–169.

ΠΕΡΙ ΦΥΤΟΥΡΓΙΑΣ ΝΩΕ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

1 | Ἐν μὲν τῷ προτέρῳ βιβλίῳ τὰ περὶ γεωργικῆς τέχνης γενικῆς, ὅσα καιρὸς ἦν, εἶπομεν, ἐν δὲ τούτῳ περὶ τῆς κατ' εἶδος ἀμπελουργικῆς, ὡς ἂν οἶόν τε ἦ, ἀποδώσομεν. τὸν γὰρ δίκαιον οὐ γεωργὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἀμπελουργὸν εἰσάγει φάσκων· ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος 2 εἶναι γεωργὸς γῆς καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα" (Gen. 9, 20). προσήκει δὲ τὸν μέλλοντα περὶ τῶν κατὰ μέρος φυτουργιῶν τε καὶ γεωργιῶν διεξιέναι κατανοῆσαι πρῶτον τὰ τελειότατα τοῦ παντὸς φυτὰ καὶ τὸν μέγαν φυτουργὸν καὶ ἐπιστάτην αὐτῶν. ὁ μὲν τοίνυν τῶν φυτουργῶν μέγιστος καὶ τὴν τέχνην τελειότατος ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν ἐστὶ, φυτὸν δὲ αὐτὸ περιέχον ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐν μέρει φυτὰ ἅμα παμμυρία καθάπερ 3 κληματίδας ἐκ μιᾶς ἀναβλαστάνοντα ρίζης ὅδε ὁ κόσμος. ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν ἄτακτον καὶ συγκεχυμένην οὖσαν ἐξ αὐτῆς εἰς τάξιν ἐξ ἀταξίας καὶ ἐκ συγχύσεως εἰς διάκρισιν ἄγων ὁ κοσμοπλάστης μορφοῦν ἤρξατο, γῆν μὲν καὶ ὕδωρ ἐπὶ τὸ μέσον ἐρρίξου, τὰ δὲ ἀέρος καὶ πυρὸς δένδρα πρὸς τὴν μετάρσιον ἀνεῖλκεν ἀπὸ τοῦ μέσου χώραν, τὸν δὲ αἰθέριον ἐν κύκλῳ τόπον ὠχυροῦτο τῶν ἐντὸς ὅρον τε καὶ φυλακτῆριον αὐτὸν τιθεῖς, ἀφ' οὗ καὶ οὐρανὸς ὠνομάσθαι δοκεῖ· <κα>ὶ ὀχεῖσθαι μὲν γῆν ὕδατι ξηρὰν οὖσαν, ἣν δέος ἦν ὕδατι διαλύεσθαι, πυρὶ δὲ ἀέρα θερμῷ φύσει τὸν ἐξ ἑαυτοῦ ψυχρότατον, θαῦμα ἔκτοπον, ὃ θαυματο- 4 ποιὸς εἰργάζετο. πῶς γὰρ οὐ τεράστιον ὑπὸ μὲν τοῦ λυομένου συνέχεσθαι τὸ λύον, πρὸς γῆς ὕδωρ, ἐπὶ δὲ τῷ ψυχροτάτῳ τὸ θερμότατον ἄσβεστον ἰδρῶσθαι, πῦρ ἐπὶ ἀέρι; καὶ ταῦτα μὲν τὰ τέλεια τοῦ παντὸς ἦν μοσχεύματα, τὸ δὲ παμμέγεθες καὶ παμφορώτατον ἔρνος ὁ κόσμος οὗτος, οὗ παραφυάδες οἱ εἰρημένοι βλαστοί.

5 Ὅπου ποτ' οὖν ἄρα τὰς ρίζας καθῆκε καὶ τίς ἐστὶν αὐτῷ βῆσις, ἐφ' ἧς ὡσπερ ἀνδριάς ἐρήρυσται, σκεπτέον. σῶμα μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολειφθὲν εἰκὸς ἔξω πλανᾶσθαι πᾶσαν τὴν δι' ὅλων ὕλην 6 ἐργασαμένου καὶ διακοσμήσαντος θεοῦ· τελειότατον γὰρ ἤρμοττε τὸ

μέγιστον τῶν ἔργων τῷ μεγίστῳ δημιουργῷ διαπλάσασθαι, τελειότατον δὲ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ τελείοις συνεπληροῦτο μέρεσιν· ὥστε ἐκ γῆς ἀπάσης καὶ παντὸς ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρός, μηδενὸς ἕξω μηδὲ τοῦ 7 βραχυτάτου καταλειφθέντος, συνέστη ὁδε ὁ κόσμος. ἀνάγκη τοίνυν ἐκτὸς ἢ κενὸν ἢ μηδὲν εἶναι. εἰ μὲν δὴ κενόν, πῶς τὸ πλήρες καὶ ναστὸν καὶ τῶν ὄντων βαρύτατον οὐ βρίθῃ ταλαντεύον στερεοῦ μηδενὸς ἐπερείδοντος; ἕξ οὗ φάσματι ἂν εἰκέναι δόξαι, ζητούσης αἰεὶ τῆς διανοίας βάσιν σωματικῆν, <ἦν> πᾶν ἔχειν εἰκός, ἐάν τι κινούμενον τυγχάνῃ, τὸν δὲ δὴ κόσμον καὶ διαφερόντως, ὅτι τὸ μέγιστον σωματικῶν ἐστὶ καὶ πλήθος ἄλλων σωματικῶν ὡς οἰκεῖα ἐγκεκόλπισται μέρη.

8 τὰς δυσωπίας οὖν εἴ τις ἀποδιδράσκειν βούλοιο τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι, λεγέτω μετὰ παρηρησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν ὕλαις κραταιὸν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι, λόγος δὲ ὁ αἰδῖος θεοῦ τοῦ αἰωνίου τὸ ὄχου- 9 ρώτατον καὶ | βεβαιοτάτον ἔρεισμα τῶν ὅλων ἐστίν. οὗτος ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ μέσα ταθεῖς δολιχεύει τὸν τῆς φύσεως δρόμον ἀήττητον συνάγων τὰ μέρη πάντα καὶ σφίγγων· δεσμὸν 10 γὰρ αὐτὸν ἄρρηκτον τοῦ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ. εἰκότως οὖν οὐδὲ γῆ πᾶσα διαλυθήσεται πρὸς παντὸς ὕδατος, ὅπερ αὐτῆς οἱ κόλποι κεχωρήκασιν, οὐδ' ὑπὸ ἀέρος σβεσθήσεται πῦρ, οὐδ' ἔμπαλιν ὑπὸ πυρός ἀπὸ ἀναφλεχθήσεται, τοῦ θείου λόγου μεθόριον τάττοντος αὐτὸν καθάπερ φωνήεντα στοιχείων ἀφώνων, ἵνα τὸ ὅλον ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἐγγραμμάτου φωνῆς συνηχῆσῃ, τὰς τῶν ἐναντίων ἀπειλάς πειθοῖ τῇ συναγωγῷ μεσιτεύοντός τε καὶ διαιτῶντος.

11 Οὕτως μὲν δὴ τὸ παμφορώτατον φυτὸν ἐρριζοῦτο καὶ ριζωθὲν ἐκρατεῖτο· τῶν δὲ ἐν μέρει καὶ βραχυτέρων φυτῶν τὰ μὲν μεταβατικῶς κινητά, τὰ δὲ ἄνευ μεταβάσεως ὡς ἂν ἐστῶτα κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον 12 ἐδημιουργεῖτο. τὰ μὲν οὖν μεταβατικῆ κινήσει χρώμενα, ἃ δὴ φαμεν ἡμεῖς ζῶα εἶναι, ταῖς τοῦ παντὸς ὀλοσχερεστέραις προσεγένετο μοίραις, γῆ μὲν τὰ χερσαῖα, πλωτὰ δὲ ὕδατι, τὰ δὲ πτηνὰ ἀέρι καὶ τὰ πυρίγονα πυρί, ὧν τὴν γένεσιν ἀριδηλοτέραν κατὰ Μακεδονίαν λόγος ἔχει προφαίνεσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες οὐρανῶ-ζῶα γὰρ καὶ τούτους νοερά δι' ὅλων φασὶν οἱ φιλοσοφῆσαντες-, <ῶν> οἱ μὲν πλάνητες ἕξ ἑαυτῶν, οἱ δ' ἀπλανεῖς τῇ τοῦ παντὸς συμπεριαγόμενοι φορᾷ τόπους ἐναλλάττειν δοκοῦσι.

13 τὰ δὲ ἀφαντάστῳ φύσει διοικούμενα, ἅπερ ἰδίως λέγεται φυτά, μεταβατικῆς κινήσεως ἀμέτοχα. διττὰ δὲ ἐν τε γῆ καὶ ἀέρι γένη ὁ 14 ποιῶν ἐποίει. ἀέρι μὲν τὰ πτηνὰ καὶ αἰσθητὰ καὶ δυνάμεις ἄλλας αἰσθήσει οὐδαμῆ οὐδαμῶς καταλαμβανομένας-ψυχῶν ὁ θίασος οὗτος ἀσωμάτων ἐστὶ διακεκοσμημένων οὐ ταῖς αὐταῖς ἐν τάξεσι· τὰς μὲν γὰρ εἰσκρίνεσθαι λόγος ἔχει σώμασι θνητοῖς καὶ κατὰ τινὰς ὠρισμένας περιόδους ἀπαλλάττεσθαι πάλιν, τὰς δὲ θειοτέρας κατασκευῆς λαχούσας ἅπαντος ἀλογεῖν τοῦ γῆς χωρίου, ἀνωτάτῳ δ' εἶναι πρὸς αὐτῷ τῷ | αἰθέρι τὰς καθαρωτάτας, ἃς οἱ μὲν παρ' Ἑλλησι φιλοσοφῆσαντες ἥρωας καλοῦσι, Μωυσῆς δὲ ὀνόματι εὐθυβόλῳ χρώμενος ἀγγέλους προσαγορεύει, πρεσβευομένας καὶ διαγγελλούσας τὰ τε παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῖς ὑπηκόοις ἀγαθὰ καὶ τῷ βασιλεῖ ὧν εἰσιν οἱ ὑπήκοοι χρεῖοι-,

γῆ δὲ ζῶν τε χερσαῖα καὶ φυτά, δύο πάλιν, προσένειμε, τὴν αὐτὴν
15 μητέρα τε βουλευθεὶς εἶναι καὶ τροφόν· καθάπερ γὰρ γυναικὶ καὶ παντὶ
 τῷ θήλει πηγαὶ πρὸς τῷ μέλλειν ἀποκυίσκειν ἀναχέονται γάλακτος, ἵνα
 τοῖς γεννωμένοις ἄρδωσι τὰς ἀναγκαίας καὶ ἀρμοττούσας τροφάς, τὸν
 αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ χερσαίων ζῶων μητρὶ γῆ πάσας φυτῶν προσέ-
 νειμεν ἰδέας, ἵνα συγγενέσι καὶ μὴ ὀθνείοις τροφαῖς τὰ γεννώμενα χρή-
16 σθται. καὶ μὴν τὰ μὲν φυτὰ κατωκάρα ἀπειργάζετο τὰς κεφαλὰς αὐτῶν
 ἐν τοῖς βαθυγειοτάτοις γῆς μέρεσι πήξας, ζῶων δὲ τῶν ἀλόγων τὰς
 κεφαλὰς ἀνεκλύσας ἀπὸ γῆς ἐπὶ προμήκους αὐχένος ἄκρας ἠρμόζετο τῷ
17 αὐχένι ὡς περ ἐπίβασιν τοὺς ἐμπροσθίους πόδας θείας. ἐξαιρέτου δὲ τῆς
 κατασκευῆς ἔλαχεν ἄνθρωπος· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων τὰς ὕψεις περιήγαγε
 κάτω κάμψας, διὸ νένευκε πρὸς χέρσον, ἀνθρώπου δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν,
 ἵνα τὸν οὐρανὸν καταθεᾶται, φυτὸν οὐκ ἐπίγειον ἀλλ' οὐράνιον, ὡς ὁ
18 παλαιὸς λόγος, ὑπάρχων. ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τῆς αἰθερίου
 φύσεως τὸν ἡμέτερον νοῦν μοῖραν εἰπόντες εἶναι συγγένειαν ἀνθρώπῳ
 πρὸς αἰθέρα συνῆψαν. ὁ δὲ μέγας Μωυσῆς οὐδενὶ τῶν γεγονότων τῆς
 λογικῆς ψυχῆς τὸ εἶδος ὠμοίωσεν, ἀλλ' εἶπεν αὐτὴν τοῦ θείου καὶ
 ἀοράτου πνεύματος ἐκείνου δόκιμον εἶναι νόμισμα σημειωθὲν καὶ τυπω-
19 θὲν σφραγίδι θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστὶν ὁ αἰδῖος λόγος· "ἐνέπνευσε"
 γὰρ φησὶν "ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς" (Gen. 2, 7),
 ὥστε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον ἀπεικονίσθαι· διὸ καὶ
 λέγεται κατ' εἰκόνα θεοῦ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι (Gen. 1, 27), οὐ
20 μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. ἀκόλουθον οὖν ἦν τῆς ἀνθρώ-
 που ψυχῆς κατὰ τὸν ἀρχέτυπον τοῦ αἰτίου λόγον ἀπεικονισθείσης
 καὶ τὸ σῶμα ἀνεγερθὲν πρὸς τὴν καθαρωτάτην τοῦ παντὸς μοῖραν, οὐρανόν,
 τὰς ὕψεις ἀνατείνειν, ἵνα τῷ φανερωῖ τὸ ἀφανὲς ἐκδήλως καταλαμβάνηται.
21 ἐπειδὴ τοίνυν τὴν πρὸς τὸ ὄν διανοίας ὀλκὴν ἀμήχανον ἦν ἰδεῖν ὅτι μὴ
 τοὺς ἀχθέντας πρὸς αὐτοῦ μόνους· ὁ γὰρ πέπονθεν ἕκαστος, αὐτὸς
 ἐξαιρέτως οἶδεν-, εἶδωλον ἑναργὲς | αἰδοῦς ὄμματος τὰ τοῦ σώματος
22 ποιεῖ δυνάμενα πρὸς αἰθέρα ἀπονεύειν. ὁπότε γὰρ οἱ ἐκ φθαρτῆς
 παγέντες ὕλης ὀφθαλμοὶ τοσοῦτον ἐπέβησαν, ὡς ἀπὸ τοῦ τῆς γῆς χωρίου
 πρὸς τὸν μακρὰν οὕτως ἀφροσύνη ἀνατρέχειν οὐρανὸν καὶ ψαύειν τῶν
 περάτων αὐτοῦ, πόσον τινα χρὴ νομίσαι τὸν πάντη δρόμον τῶν ψυχῆς
 ὁμμάτων; ἄπερ ὑπὸ πολλοῦ τοῦ τὸ ὄν κατιδεῖν τηλαυγῶς ἡμέρου πτερω-
 θέντα οὐ μόνον πρὸς τὸν ἔσχατον αἰθέρα τείνεται, παραμειψάμενα δὲ
23 καὶ παντὸς τοῦ κόσμου τοὺς ὄρους ἐπίγεται πρὸς τὸν ἀγένητον. διὰ
 τοῦτο ἐν τοῖς χρησιμοῖς οἱ σοφίας καὶ ἐπιστήμης ἄπληστοι διατελοῦντες
 ἀνακεκλήσθαι λέγονται· πρὸς γὰρ τὸ θεῖον ἄνω καλεῖσθαι θέμις τοὺς
24 ὑπ' αὐτοῦ καταπνευσθέντας. δεινὸν γὰρ, εἰ τυφῶσι μὲν καὶ ἀρπυαῖαις
 αὐτόπρεμνα δένδρα πρὸς ἀέρα ἀνασπᾶται καὶ μυριάγωγα σκάφη βρίθοντα
 φόρτῳ καθάπερ τινα τῶν κουφοτάτων ἐκ μέσων τῶν πελαγῶν ἀναρπά-
 ζεται καὶ λίμναι καὶ ποταμοὶ μετάρσιοι φέρονται, τοὺς γῆς κόλπους
 ἐκλιπόντος τοῦ ρεύματος, ὅπερ ἀνιμήσαντο αἱ τῶν ἀνέμων κραταιόταται
 καὶ πολυπλοκάταται δῖναι, τῇ δὲ τοῦ θείου πνεύματος καὶ πάντα δυνα-
 τοῦ καὶ τὰ κάτω νικῶντος φύσει κοῦφον ὁ νοῦς ὧν οὐκ ἐπελαφρίζεται

καὶ πρὸς μήκιστον ὕψος ἐξάιρεται, καὶ μάλιστα ὁ τοῦ φιλοσοφῆσαντος
25 ἀνόθως. οὗτος γὰρ κάτω μὲν οὐ βρῖθι πρὸς τὰ σώματος καὶ γῆς φίλα
 ταλαντεύων, ὧν διάζευξιν καὶ ἀλλοτρίωσιν ἀεὶ διεπόνησεν, ἄνω δὲ φέρε-
 ται τῶν μεταρσίων καὶ ἱεροπρεπεστάτων καὶ εὐδαιμόνων φύσεων ἀκορέ-
26 στως ἐρασθεῖς. τοιγαροῦν Μωυσῆς ὁ ταμίας καὶ φύλαξ τῶν τοῦ ὄντος
 ὀργίων ἀνακεκλήσεται· λέγεται γὰρ ἐν Λευιτικῇ βίβλῳ "ἀνεκάλεσε
 Μωυσῆν" (Lev. 1, 1). ἀνακεκλήσεται δὲ καὶ ὁ τῶν δευτερείων ἀξιω-
 θεὶς Βεσελεήλ· καὶ γὰρ τοῦτον ἀνακαλεῖ ὁ θεὸς πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν
27 κατασκευὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν ἔργων (Exod. 31, 2 sqq.). ἀλλ' ὁ μὲν τὰ
 δευτερεῖα τῆς ἀνακλήσεως, Μωυσῆς δὲ ὁ πάνσοφος οἴσεται τὰ πρωτεῖα·
 ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὰς σκιάς πλάττει καθάπερ οἱ ζωγραφοῦντες οἷς οὐ
 θέμις οὐδὲν ἔμψυχον δημιουργῆσαι· Βεσελεήλ γὰρ ἐν σκιάις ποιῶν
 ἐρμηνεύεται-, Μωυσῆς δὲ οὐ σκιάς ἀλλὰ τὰς ἀρχετύπους φύσεις αὐτὰς
 τῶν πραγμάτων ἔλαχεν ἀνατυποῦν. ἄλλως τε καὶ τὸ αἴτιον οἷς μὲν
 τηλαυγέστερον καὶ ἀριδηλότερον ὡς ἂν ἐν ἡλίῳ καθαροῦ, οἷς δὲ ἀμυδρό-
 τερον ὡς ἂν ἐν σκιά τὰ οἰκεία εἴωθεν ἐπιδείκνυσθαι.

28 | Διεξελθυθότες οὖν περὶ τῶν ὀλοσχερεστέρων ἐν κόσμῳ
 φυτῶν ἴδωμεν ὃν τρόπον καὶ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ βραχεῖ κόσμῳ,
 δένδρα ὁ πάνσοφος ἐδημιούργει θεός. αὐτίκα τοίνυν ὡς περ βαθύγειον
 χωρίον σῶμα τὸ ἡμέτερον λαβὼν δεξαμενὰς αὐτῷ τὰς αἰσθήσεις ἀπειρ-
29 γάζετο· κᾶπειθ' οἷα φυτὸν ἡμερον καὶ ὠφελιμώτατον ἐκάστην αὐτῶν
 ἐνετίθει, ἀκοὴν μὲν εἰς οὖς, ὄψιν δ' εἰς ὄμματα καὶ εἰς μυκτῆρας
 ὄσφρησιν καὶ τὰς ἄλλας εἰς τὰ οἰκεία καὶ συγγενῆ χωρία. μαρτυρεῖ δέ
 μου τῷ λόγῳ ὁ θεσπέσιος ἀνὴρ ἐν ὕμνοις λέγων ὧδε· "ὁ φυτεύων οὖς
30 οὐκ ἀκούει; ὁ πλάσσειν ὀφθαλμοὺς οὐκ ἐπιβλέπει" (Psalm. 93, 9); καὶ
 τὰς διηκούσας μέντοι μέχρι σκελῶν τε καὶ χειρῶν καὶ τῶν ἄλλων
 τοῦ σώματος μερῶν, ὅσα ἐντός τε καὶ ἐκτός, δυνάμεις ἀπάσας εὐγενῆ
31 μοσχεύματα εἶναι συμβέβηκε. τὰ δὲ ἀμείνω καὶ τελειότερα τῷ μεσαι-
 τάτῳ καὶ καρποφορεῖν δυναμένῳ διαφερόντως ἡγεμονικῶν προσεργίζου-
 ταῦτα δὲ εἰσι νόησις, κατάληψις, εὐστοχία, μελέται, μνήμαι, ἔξεις, δια-
 θέσεις, τεχνῶν ἰδέαι πολύτροποι, ββαιότης ἐπιστημῶν, τῶν ἀρετῆς
 ἀπάσης θεωρημάτων ἀληστος ἀνάληψις. τούτων οὐδὲν οὐδεὶς θνητὸς
 ἱκανὸς φυτουργῆσαι, πάντων δὲ ἀνθρώπων εἷς ὁ ἀγέννητος τεχνίτης, οὐ
 πεποιηκῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιῶν ἀεὶ καθ' ἕκαστον τῶν γεννωμένων
 τὰ φυτὰ ταῦτα.

32 Τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν ἀκόλουθος καὶ ἡ τοῦ παραδείσου
 φυτουργία· λέγεται γάρ· "ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ
 ἀνατολάς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἀνθρώπον ὃν ἔπλασεν" (Gen. 2, 8). τὸ
 μὲν οὖν ἀμπέλους καὶ ἐλαιῶν ἢ μηλεῶν ἢ ροιῶν ἢ τῶν παραπλησίων
33 δένδρα οἶεσθαι *** πολλὴ καὶ δυσθεράπευτος εὐθήθεια. τίνος γὰρ
 ἔνεκα, εἴποι τις ἄν; ἵνα ἐνδαιτήσεις εὐαγωγὸς ἔχη; ὁ γὰρ κόσμος
 ἅπας αὐταρχέστατον ἐνδιαίτημα ἂν νομισθεῖη θεῷ τῷ πανηγεμόνι; ἢ
 οὐχὶ μυρίων καὶ ἄλλων δόξαι ἂν ὑστερίζειν, ὡς πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ
 μεγάλου βασιλέως ἀξιόχρεων ὑποληφθῆναι; χωρὶς τοῦ μηδὲ εὐαγὸς
 εἶναι οἶεσθαι τὸ αἴτιον ἐν τῷ αἰτιατῷ περιέχεσθαι [τ]ῷ μηδὲ τὰ δένδρα

34 τοὺς ἔτησίους δῆπου φέρειν καρπούς. πρὸς τὴν τίνος οὖν ἀπόλαυσίν τε καὶ χρῆσιν καρποφορήσει ὁ παράδεισος; ἀνθρώπου μὲν οὐδενός· οὐδεὶς γὰρ εἰσάγεται τὸ παράπαν τὸν παράδεισον οἰκῶν, ἐπεὶ καὶ τὸν πρῶτον διαπλασθέντα ἐκ γῆς μεταναστῆναί φησιν ἐνθένδε, ὄνομα Ἀδάμ.

35 καὶ μὴν ὁ γε θεὸς ὡσπερ τῶν ἄλλων καὶ τροφῆς ἀνεπιδεῆς ἐστίν· ἀνάγκη γὰρ τὸν τροφῆν χρώμενον δεῖσθαι μὲν τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ ὄργανα εὐτρεπίσθαι, δι' ὧν καὶ τὴν εἰσιούσαν παραδέξεται καὶ τὴν ἐκμασηθεῖσαν θύραζε ἀποπέμψει. | ταῦτα δὲ μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας τῆς περὶ τὸ αἴτιον ἀπάδει, τῶν ἀνθρωπόμορφον, ἔτι δὲ καὶ ἀνθρωποπαθῆς αὐτὸ εἰσαγόντων ἐπ' εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος καθαιρέσει,

36 μεγάλων ἀρετῶν, ἐκθεσμότατα ὄντα εὐρήματα. ἰτέον οὖν ἐπ' ἀλληγορίαν τὴν ὀρατικοῖς φίλην ἀνδράσι· καὶ γὰρ οἱ χρησιμοὶ τὰς εἰς αὐτὴν ἡμῖν ἀφορμὰς ἐναργέστατα προτείνουσι· λέγουσι γὰρ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ εἶναι μηδὲν ἐοικότα τοῖς παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ ζωῆς, ἀθανασίας, εἰδήσεως, καταλήψεως, συνέσεως, καλοῦ καὶ πονηροῦ φαντασίας.

37 ταῦτα δὲ χέρσου μὲν οὐκ ἂν εἶη, λογικῆς δὲ ψυχῆς ἀναγκαίως φυτὰ, <ἦ>ς ἢ μὲν πρὸς ἀρετὴν ὁδὸς αὕτη ζωὴν καὶ ἀθανασίαν ἔχουσα τὸ τέλος, ἢ δὲ πρὸς κακίαν φυγὴν τε τούτων καὶ θάνατον. τὸν οὖν φιλόδωρον θεὸν ὑποληπτέον ἐν τῇ ψυχῇ καθάπερ παράδεισον ἀρετῶν καὶ τῶν κατ'

38 αὐτὰς πράξεων ἐμφυτεύειν πρὸς τελείαν εὐδαιμονίαν αὐτὴν ἄγοντα. διὰ τοῦτο καὶ τόπον οἰκειότατον προσένειμε τῷ παραδείσῳ καλούμενον Ἐδέμ -ἐρμηνεύεται δὲ τρυφή-, σύμβολον ψυχῆς τῆς ἄρτια βλεπούσης, ἀρεταῖς ἐγχορευούσης καὶ ὑπὸ πλήθους καὶ μεγέθους χαρᾶς ἀνασκιρτώσης, ἀπόλαυσμα ἐν ἀντὶ μυρίων τῶν παρὰ ἀνθρώποις ἠδίστων προτε-

39 θειμένης τὴν τοῦ μόνου θεραπείαν σοφοῦ. τούτου τοῦ γανώματος ἀκράτου τις σπάσας, ὁ τοῦ Μωυσέως δὴ θιασώτης, ὃς οὐχὶ τῶν ἡμελημένων ἦν, ἐν ὑμνωδίαις ἀνεφθέγγατο πρὸς τὸν ἴδιον νοῦν φάσκων "κατατρύφησον τοῦ κυρίου" (Psalm. 36, 4), παρακεκινημένος πρὸς τὸν οὐράνιον καὶ θεῖον ἔρωτα τῇ φωνῇ, τὰς μὲν <ἐν> τοῖς λεγομένοις καὶ φαινομένοις ἀνθρωπίνοις ἀγαθοῖς χλιδαῖς καὶ θρύψεις ἀλήκτους δυσχεράνας, ὅλον δὲ τὸν νοῦν ὑπὸ θείας κατοχῆς συναρπασθεὶς οἴστρω καὶ

40 ἐνευφραινόμενος μόνῳ θεῷ. καὶ τὸ πρὸς ἀνατολαῖς μέντοι τὸν παράδεισον εἶναι (Gen. 2, 8) δεῖγμα τοῦ λεχθέντος ἐστί· σκοταῖον μὲν γὰρ καὶ δυόμενον καὶ νυκτιφόρον ἀφροσύνη, λαμπρότατον δὲ καὶ περι-

αυγέστατον καὶ ἀνατέλλον ὡς ἀληθῶς φρόνησις. καὶ καθάπερ ἀνίσχων ἥλιος ὅλον τὸν οὐρανοῦ κύκλον φέγγους ἀναπληροῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ ἀρετῆς ἀκτῖνες ἀναλάμψασαι τὸ διανοίας χωρίον ὅλον μεστὸν αὐγῆς

41 καθαρᾶς ἀπεργάζονται. τὰ μὲν οὖν ἀνθρώπου κτήματα φρουροὺς ἔχει καὶ φύλακας ἀγριωτάτους θῆρας εἰς τὴν τῶν ἐπιόντων καὶ κατατρεχόντων ἄμυναν, τὰ δὲ τοῦ θεοῦ κτήματα λογικὰς φύσεις· "ἔθετο" γὰρ φησιν "ἐκεῖ τὸν ἀνθρώπον ὃν ἐπλασεν", ὃ ἐπὶ λογικῶν μόνων τῶν

42 ἀρετῶν ἐστίν. αἱ οὖν ἀσκήσεις τε καὶ χρήσεις ἐξαίρετον γέρας παρὰ τὰς τῶν ἄλλων ψυχᾶς τουτὶ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔλαβον· διὸ καὶ ἐμφαντικώτατα εἴρηται, ὅτι τὸν ἐν ἡμῖν πρὸς ἀλήθειαν ἀνθρώπον, | τουτέστι τὸν νοῦν, ἔθηκεν ἐν ἱερωτάτοις καλοκάγαθίας βλαστήμασι καὶ φυτοῖς, ἐπεὶ

[δ]ὲ τῶν διανοίας ἀμετόχων ἱκανὸν οὐδὲν ἀρετὰς γεωργῆσαι, ὧν τὸ
43 παράπαν λαμβάνειν οὐ πέφυκε κατάληψιν. οὐκ ἔστι δ' οὖν
ἀπορητέον, τί δήποτε εἰς μὲν τὴν κιβωτόν, ἣν ἐν τῷ μεγίστῳ κατα-
κλυσμῷ κατασκευασθῆναι συνέβη, πᾶσαι τῶν θηρίων αἱ ἰδέαι εἰσάγον-
ται, εἰς δὲ τὸν παράδεισον οὐδεμία· ἡ μὲν γὰρ κιβωτὸς σύμβολον ἦν
σώματος, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης κεχώρηκε τὰς παθῶν καὶ κακιῶν ἀτιθάσους
κάξηγριωμένας κῆρας, ὁ δὲ παράδεισος ἀρετῶν· ἀρεταὶ δὲ οὐδὲν ἀνήμερον
44 ἢ συνόλως ἄλογον παραδέχονται. παρατετηρημένως δὲ οὐ τὸν κατὰ
τὴν εἰκόνα τυπωθέντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν πεπλασμένον εἰσαχθῆναι
φησιν εἰς τὸν παράδεισον· ὁ μὲν γὰρ τῷ κατὰ τὴν εἰκόνα θεοῦ χαρα-
χθεὶς πνεύματι οὐδὲν διαφέρει τοῦ τὴν ἀθάνατον ζωὴν καρποφοροῦντος,
ὡς ἔμοιγε φαίνεται, δένδρου-ἄμφω γὰρ ἄφθαρτα καὶ μοίρας τῆς μεσαι-
τάτης καὶ ἡγεμονικωτάτης ἠξίωται· λέγεται γὰρ ὅτι τὸ ξύλον τῆς ζωῆς
ἔστιν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου (Gen. 2, 9)-, ὁ δὲ τοῦ πολυμιγοῦς
καὶ γεωδεστέρου σώματος, ἀπλάστου καὶ ἀπλῆς φύσεως ἀμέτοχος, ἥς ὁ
ἀσκητῆς ἐπίσταται τὸν οἶκον καὶ τὰς αὐλὰς [τοῦ κυρίου] οἰκεῖν μόνος-
'Ιακωβ γὰρ "ἄπλαστος οἰκῶν οἰκίαν" εἰσάγεται (Gen. 25, 27)-,
πολυτρόπῳ δὲ καὶ ἐκ παντοίων συνηρημένη καὶ πεπλασμένη διαθέσει
45 χρώμενος. τιθέναι οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ, τῷ παντὶ κόσμῳ, ριζωθέντα
εἰκὸς ἦν τὸν μέσον νοῦν, ὀλκοῖς πρὸς τὰναντία κεχρημένον δυνάμειν
ἐπὶ τὴν διάκρισιν τε αὐτῶν ἀνακληθέντα, ἵνα πρὸς αἴρεσιν καὶ φυγὴν
ὀρμήσας, εἰ μὲν τὰ ἀμείνω δεξιῶσαιτο, ἀθανασίας καὶ εὐκλείας ἀπό-
46 ναιτο, εἰ δ' αὖ τὰ χεῖρω, ψεκτὸν θάνατον εὔρηται. τοιαῦτα
μὲν δὴ δένδρα ὁ μόνος σοφὸς ἐν ψυχαῖς λογικαῖς ἐρρίζου. Μωυσῆς δὲ
οἰκτιζόμενος τοὺς μετανάστας ἐκ τοῦ τῶν ἀρετῶν παραδείσου γεγονότας
καὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ θεοῦ κράτος αὐτοῦ καὶ τὰς ἴλεως καὶ ἡμέρους
δυνάμεις εὔχεται, ὅθεν ὁ γήινος νοῦς 'Αδάμ πεφυγάδευται, κείθι τοὺς
47 ὄρατικοὺς ἐμφυτευθῆναι· λέγει γὰρ· "εἰσαγαγὼν καταφύτευσον αὐτοὺς εἰς
ὄρος κληρονομίας σου, εἰς ἔτοιμον κατοικητήριόν σου ὃ κατειργάσω, κύριε,
ἀγίασμα, κύριε, ὃ ἠτοίμασαν αἱ χεῖρές σου· κύριος βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ
48 ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι" (Exod. 15, 17. 18). | οὐκοῦν σαφέστατα εἰ καὶ τις
ἄλλος ἔμαθεν, ὅτι τὰ σπέρματα καὶ τὰς ρίζας ἀπάντων καθεὶς ὁ θεὸς
αἰτίος ἔστι τοῦ τὸ μέγιστον ἀναβλαστῆσαι φυτόν, τόνδε τὸν κόσμον, ὃν
καὶ νῦν ἔοικεν αἰνίττεσθαι δι' αὐτοῦ τοῦ λεχθέντος ἄσματος "ὄρος"
αὐτὸν "κληρονομίας" εἰπὼν· ἐπειδὴ τοῦ πεποιηκότος οἰκειότατον τὸ
49 γενόμενον κτῆμα καὶ κλῆρος. εὔχεται οὖν ἡμᾶς ἐν τούτῳ φυτευθῆναι,
οὐχ ἵνα ἄλογοι καὶ ἀφηνιασταὶ γενώμεθα τὰς φύσεις, ἀλλ' ἵνα ἐπόμενοι
τῇ τοῦ τελειοτάτου διοικήσει τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν
αὐτοῦ διέξοδον ἀπομιμούμενοι σώφρονι καὶ ἀπταιστῷ βίῳ χρώμεθα·
τὸ γὰρ ἀκολουθίᾳ φύσεως ἰσχυῖσαι ζῆν εὐδαιμονίας τέλος εἶπον οἱ
50 πρῶτοι. καὶ μὴν τὰ γε αὐθις λεγόμενα συνάδει τῷ προτεθέντι, τὸ τὸν
κόσμον εὐτρεπῆ καὶ ἔτοιμον αἰσθητὸν οἶκον εἶναι θεοῦ, τὸ κατειργάσθαι
καὶ μὴ ἀγένητον εἶναι, ὡς ᾤθησάν τινες, τὸ "ἀγίασμα", οἷον ἀγίων
ἀπαύγασμα, μίμημα ἀρχετύπου, ἐπεὶ τὰ αἰσθήσει καλὰ τῶν νοήσει
καλῶν εἰκόνες, τὸ ἠτοιμάσθαι ὑπὸ χειρῶν θεοῦ, τῶν κοσμοποιῶν αὐτοῦ

51 δυνάμεων. ἀλλ' ὅπως μηδεὶς ὑπολάβοι τὸν ποιητὴν χρεῖον εἶναί τινος τῶν γεγονότων, τὸ ἀναγκαιότατον ἐπιφωνήσει· "βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι". βασιλέα δὲ οὐδενὸς δεῖσθαι, τὰ δὲ ὑπῆκοα
52 βασιλέως θέμις πάντα. τινὲς δὲ ἔφασαν κλῆρον εἶναι καὶ λέγεσθαι θεοῦ τὸ ἀγαθόν, οὗ τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν εὐχεσθαι νυνὶ Μωυσῆν προσγενέσθαι· εἰσαγαγόν, γὰρ φησιν, ἡμᾶς οἷα παῖδας ἄρτι μανθάνειν ἀρχομένους διὰ τῶν σοφίας δογμάτων καὶ θεωρημάτων καὶ μὴ ἄστοι-
53 χειώτους ἑάσας ἐν ὑψηλῷ καὶ οὐρανίῳ λόγῳ καταφύτευσον. κλῆρος γὰρ οὗτος ἐτοιμότατος καὶ προχειρότατος οἶκος, ἐπιτηδειότατον ἐνδιαίτημα, ὃ "κατειργάσω ἅγιον". ἀγαθῶν γὰρ καὶ ἀγίων, ὧ δέσποτα, ποιητῆς ὧν τυγχάνεις, ὡς ἔμπαλιν κακῶν καὶ βεβήλων γένεσις ἢ φθαρτή. βασιλευε δὴ τὸν ἄπειρον αἰῶνα ψυχῆς τῆς ἰκέτιδος μηδὲ ἀκαρῆς ἑῶν αὐτὴν ἀνηγεμόνευτον· ἢ γὰρ ἀδιάστατος παρὰ σοὶ δουλεία τῆς μεγίστης ἀρχῆς,
54 οὐκ ἐλευθερίας μόνον ἀμείνων. πολλοῖς δὲ ἂν τάχα που ζήτησιν παράσχοι, τίνα ἔχει λόγον τὸ "εἰς ὄρος κληρονομίας σου". κληροδοτεῖν μὲν θεὸν ἀναγκαῖον, κληρονομεῖν δὲ ἴσως οὐκ εὐλόγον πάντων αὐτοῦ
55 κτημάτων ὄντων. ἀλλὰ μήποτε τοῦτο λέγεται ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν ἑξάϊ-
 ρετον οἰκειώσεως λόγον δεσποζομένων πρὸς αὐτοῦ, καθάπερ οἱ βασιλεῖς ἀπάντων μὲν ἄρχουσι τῶν ὑπηκόων, διαφερόντως δὲ τῶν οἰκετῶν, οἷς πρὸς | τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἄλλην δίκαιαν ὑπηρεταῖς
56 εἰώθασιν χρῆσθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἀπάντων ὄντες κτημάτων δεσπότες καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνον ταῦτα ἔχειν νομίζονται, ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσαιεν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν· εἰς ἃ πολλάκις ἀνέσεως καὶ εὐθυμίας ἕνεκα προσέρχονται τὸ βαρύτερον τῶν ἐν πολιτείᾳ καὶ βασιλείᾳ φροντίδων ἄχθος ἀποτιθέμενοι· καὶ καλεῖται μέντοι ταῦτα τὰ κτήματα
57 αὐτοῖς βασιλικά. καὶ μὴν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται τῶν ἡγουμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν, ἀλλ' ὅμως ἴδιοι τῶν βασιλέων θησαυροὶ λέγονται, ἐν οἷς οἱ ταχθέντες τῶν φόρων ἐκλογιστὰι <τὰ>ς ἀπὸ τῆς χώρας προσόδους κατα-
58 τίθενται. μηδὲν οὖν θαυμάσης, εἰ καὶ τοῦ πανηγεμόνος θεοῦ τὸ ἐφ' ἅπασιν κράτος εἰληχότος ἑξάϊρετος κλῆρος εἶναι λέγεται ψυχῶν σοφῶν ὁ θίασος, ὁ ὄξυωπέστατα ὄρων, ἀμέμπτῳ καὶ ἀκραιφνεῖ κεχρημένῳ τῷ διανοίας ὄμματι, μύσαντι μὲν οὐδέποτε, ἀεὶ δὲ ἀναπεπταμένῳ καὶ
59 εὐθυτενῶς βλέποντι. οὐ διὰ τοῦτο μέντοι καὶ ἐν ὧδῃ τῇ μείζονι λέγεται· "ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσ-
 βυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σοι· ὅτε διεμέριζεν ὁ ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἰαδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ·
60 καὶ ἐγένετο μερὶς κυρίου λαοῦ αὐτοῦ Ἰσραήλ" (Deut. 32, 7_9); ἰδοὺ γὰρ πάλιν μερίδα καὶ κλῆρον εἴρηκε θεοῦ τὸν ὁρατικὸν αὐτοῦ καὶ γνήσιον θεραπευτὴν τρόπον, τοὺς δὲ γῆς παῖδας, οὓς Ἰαδὰμ ὠνόμασεν υἱοὺς, ἐσπάρθαι καὶ ἀνασκεδασθῆναι καὶ ἐπισυναχθῆναι, στίφος δὲ γενέσθαι ἡγεμόνι χρήσασθαι ὀρθῶς λόγῳ μὴ δυναμένους. τῷ γὰρ ὄντι ἀρμονίας μὲν καὶ ἐνώσεως αἴτιον ἀρετῆ, διαλύσεως δὲ καὶ διαρτήσεως
61 ἢ ἐναντία διάθεσις. δεῖγμα μέντοι τῶν εἰρημένων ἐστὶ τὸ γινόμενον

ἀνά πᾶν ἔτος ἡμέρα τῆ λεγομένη τοῦ ἰλασμοῦ· τότε γὰρ διείρηται
 "δύο τράγους διακληροῦν, τὸν μὲν τῷ κυρίῳ, τὸν δὲ τῷ ἀποπομπαίῳ"
 (Lev. 16, 8), | διττὸν λόγον, ὃν μὲν θεῷ, ὃν δὲ γενέσει· ὁ ἀποσεμνύνων
 μὲν οὖν τὸ αἷτιον [τιμὴν] αὐτῷ προσκληρώσεται, ὁ δὲ γένεσιν φυγαδευ-
 θήσεται, τῶν μὲν ἱεροτάτων ἐλαυνόμενος χωρίων, εἰς δὲ ἄβατα καὶ
62 βέβηλα καὶ βάραθρα ἐμπίπτων. τοσαύτη μέντοι τῆ <τοῦ> θεοφιλοῦς
 περιουσία χρῆται Μωυσῆς, ὥστε αὐτῷ τούτῳ μάλιστα πεπιστευκῶς
 θερμότεροις καὶ μείζοσιν ἢ κατὰ τὰς ἐτέρων ἡμῶν ἀκοᾶς λόγοις τε καὶ
 δόγμασιν εἴωθε χρῆσθαι· οὐ γὰρ μόνον ἀξιοὶ κληρονομεῖν θεόν, ἀλλὰ
63 καὶ αὐτόν, τὸ παραδοξότατον, κλῆρον ἐτέρων εἶναι. φυλὴν γὰρ ὅλην
 πρόσφυγα καὶ ἰκέτιν αὐτοῦ λῆξιν μὲν τῆς χώρας, καθάπερ τὰς ἄλλας
 ἑνδεκα, οὐκ ἠξίωσε νείμασθαι, γέρας δὲ ἐξαιρετον λαβεῖν ἱεροσύνην, οὐκ
 ἐπίγειον, ἀλλ' ὀλύμπιον κτῆμα· "οὐ γὰρ ἔσται" φησί "τῆ φυλῆ Λευὶ
 μερίς οὐδὲ κλῆρος ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ, ὅτι κύριος αὐτὸς κλῆρος αὐτῶν"
 (Deut. 10, 9). καὶ ἐκ προσώπου μέντοι τοῦ θεοῦ διὰ τῶν χρησμῶν
 ἄδεται τὸν τρόπον τοῦτον· "ἐγὼ μερίς σου καὶ κληροδοσία" (Num. 18, 20)·
64 τῷ γὰρ ὄντι ὁ τελείως ἐκκεκαθαρμένος νοῦς καὶ πάντα τὰ γενέ-
 σεως ἀπογινώσκων ἐν μόνον οἶδε καὶ γνωρίζει τὸ ἀγέννητον, ᾧ προσελή-
 λυθεν, ὑφ' οὗ καὶ προσείληπται. τίνοι γὰρ ἔξεστιν εἰπεῖν "αὐτός μοι
 μόνος ἐστὶν ὁ θεός" ἢ τῷ μηδὲν τῶν μετ' αὐτὸν ἀσπαζομένῳ; οὗτος
 δ' ἐστὶν ὁ Λευίτης τρόπος· ἐρμηνεύεται γὰρ "αὐτός μοι" διὰ τὸ ἄλλα
 ἄλλοις τετιμῆσθαι, μόνῳ δὲ αὐτῷ τὸ ἀνωτάτω καὶ πάντων ἄριστον
65 αἷτιον. ἤδη τινὰ τῶν παλαιῶν φασὶ καθάπερ ἐκπρεπεστάτης
 γυναικὸς τῷ σοφίας ἐπιμανέντα κάλλει πολυτελεστάτης πομπῆς θεασά-
 μενον παρασκευῆν ἀφθονον, ἀπιδόντα πρὸς τινὰς τῶν συνήθων εἰπεῖν
 "ἴδετε, ὧ ἑταῖροι, ὅσων χρείαν οὐκ ἔχω", καίτοι γε ἔξω τῶν ἀναγκαίων
 οὐδὲν ἀπλῶς περιβεβλημένον, ὡς μηδὲ ὑποφυσηθέντα πλούτου μεγέθει,
66 ὁ μυρίοις συνέβη, δόξαι τῷ λόγῳ καταλαζονεῦσθαι τοῦ θεοῦ. ὁ νομο-
 θέτης ἐκδιδάσκει φρονεῖν δεῖν τοὺς μηδὲν χρῆμα τῶν ἐν γενέσει γνωρί-
 ζοντας, ἀπογινώσκοντας δὲ ὅσα γενητὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀγέννητον
 οἰκειότητα, ὃν μόνον πλοῦτον καὶ εὐδαιμονίας ὄρον τελειωτάτης ἐνόμισαν.
67 μηκέτι νῦν οἱ τὰς βασιλείας καὶ ἡγεμονίας ἀναψάμενοι μεγαλαυχεῖν τωσαν,
 οἱ μὲν ὅτι μίαν πόλιν ἢ χώραν ἢ ἔθνος ἐν ὑπηγάγοντο, οἱ δὲ ὅτι πάντα
 μὲν γῆς κλίματα μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς, πάντα δὲ Ἑλληνικὰ καὶ
 βαρβαρικὰ ἔθνη, πάντας δὲ ποταμοὺς καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει
68 πελάγη προσεκτήσαντο. καὶ γὰρ εἰ μετὰ τούτων τῆς μεταρσίου φύσεως,
 ὁ μηδὲ εἰπεῖν εὐαγές, ἦν μόνην ἐκ πάντων ἀδούλωτον καὶ ἐλεύθερον ὁ
 ποιητῆς εἰργάσατο, ἐπεκράτησαν, ἰδιῶται νομισθεῖεν ἂν κατὰ σύγκρισιν
 | μεγάλων βασιλέων, οἱ τὸν θεὸν κλῆρον ἔλαχον· ὅσῳ γὰρ ὁ κτησάμενος
 τὸ κτῆμα τοῦ κτήματος ἀμείνων καὶ τὸ πεποιηκὸς τοῦ γεγονότος,
69 τοσοῦτῳ βασιλικώτεροι ἐκείνοι. τοὺς μὲν οὖν πάντα τοῦ σπου-
 δαίου φάσκοντας εἶναι παραδοξολογεῖν ᾤθησάν τινες ἀφορῶντες εἰς τὴν
 ἐκτὸς ἑνδειάν τε καὶ περιουσίαν καὶ μηδένα τῶν ἀχρημάτων ἢ ἀκτη-
 μόνων πλούσιον νομίζοντες. Μωυσῆς δὲ οὕτως περίβλεπτον καὶ περι-
 μάχητον ἠγεῖται σοφίαν, ὥστε οὐ μόνον τὸν σύμπαντα κόσμον ἀξιο-

70 χρεω κλῆρον αὐτῆς ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ὅλων ἡγεμόνα νομίζειν. τὰ δὲ δόγματα οὐκ ἐπαμφοτερίζοντων ταῦτ' ἐστίν, ἀλλὰ βεβαία πίστει κατεσχημένων· ἐπεὶ καὶ νῦν εἰσὶ τινες τῶν ἐπιμορφαζόντων εὐσέβειαν, οἱ τὸ πρόχειρον τοῦ λόγου παρασυκοφαντοῦσι φάσκοντες οὔθ' ὅσιον οὔτ'

71 ἀσφαλὲς εἶναι λέγειν ἀνθρώπου θεὸν κλῆρον. οὐ γὰρ ἀπὸ γνησίου τοῦ πάθους, ἀλλ' ὑποβολιμαίου καὶ νόθου, πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν πραγμάτων, εἴποιν' ἂν αὐτοῖς, ἦκετε· ἐν ἴσῳ γὰρ ᾠήθητε τὰ ἀμπέλων ἢ ἐλαιῶν ἢ τῶν ὁμοιοτρόπων κτήματα τῶν ἐχόντων καὶ σοφῶν τὸν θεὸν κλῆρον λέγεσθαι, καὶ οὐκ ἐνενοήσατε ὅτι καὶ ζωγράφους ζωγραφία καὶ συνόλως τέχνη τῷ τεχνίτῃ λέγεται κλῆρος, οὐχ ὡς γῆινον κτῆμα, ἀλλ' ὡς ὀλύμπιον ἀγώνισμα. δεσπόζεται γὰρ τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ὠφελεῖ τοὺς ἔχοντας· ὥστε καὶ τὸ ὄν κλῆρον μὴ ὡς κτῆμα τούτοις ἐμφορῆς ἀκούετε τοῖς λεχθεῖσιν, ὧ συκοφάνται, ἀλλ' ὡς ὠφελιμώτατον καὶ μεγίστων τοῖς θεραπεύειν ἀξιοῦσιν ἀγαθῶν αἴτιον.

73 Εἰρηκότες οὖν περὶ τοῦ πρώτου φυτουργοῦ καὶ φυτοῦ τὰ ἀρμόζοντα μέτιμεν ἐξῆς ἐπὶ τὰς τῶν μαθημάτων ἅμα καὶ μιμημάτων ἐπιμελείας. εὐθέως τοίνυν ὁ σοφὸς Ἀβραάμ λέγεται "φυτεῦσαι ἄρουραν ἐπὶ τῷ φρέατι τοῦ ὄρκου καὶ ἐπικαλέσαι τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ αἰώνιος" (Gen. 21, 33)· καὶ οὐ δεδήλωται τῶν φυτῶν ἡ ἰδιότης,

74 ἀλλ' αὐτὸ μόνον τοῦ χωρίου τὸ μέγεθος. φασὶ δὲ οἷς ἔθος ἔρευνᾶν τὰ τοιαῦτα, πάντα θεοῦ ὅσα ἐν κτήμασιν ἠκριβῶσθαι διαφερόντως, καὶ τὸ δένδρον καὶ τὸ χωρίον καὶ τὸν τοῦ δένδρου καρπὸν· τὸ μὲν οὖν δένδρον αὐτὴν εἶναι τὴν ἄρουραν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίαν τοῖς βλαστάνουσιν ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ θεοφιλοῦς διάνοιαν ῥιζωθεῖσαν, τὸ δὲ χωρίον τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου, τὸν δὲ καρπὸν τὴν τοῦ κυρίου ὀνόματος μετά-

75 ληψιν εἰς θεὸν αἰώνιον. τὸν δὲ περὶ ἐκάστου τῶν προταθέντων εἰκότα λόγον ἀναγκαῖον προσάποδοῦναι· ἡ μὲν τοίνυν ἄρουρα μήκει πηχῶν

| οὔσα ἑκατὸν καὶ πλάτει τῶν ἴσων κατὰ τὴν τοῦ τετραγώνου φύσιν πολυπλασιασθέντων εἰς μυρίων ἀριθμὸν ἐπιπέδων συντίθεται πηχῶν. ἔστι δὲ ὄρος οὗτος τῶν ἀπὸ μονάδος παραυξηθέντων ὁ μέγιστος καὶ τελειότατος, ὥστε ἀρχὴν μὲν ἀριθμῶν εἶναι μονάδα, τέλος δὲ ἐν τοῖς κατὰ τὴν πρώτην σύνθεσιν μυριάδα. παρὸ καὶ τινες οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βαλβίδι μὲν μονάδα, καμπτήρι δὲ εἴκασαν μυριάδα, τοὺς δὲ μεθορίους πάντας ἀριθμοὺς τοῖς δρόμον ἀγωνιζομένοις· ἀρχόμενοι γὰρ ὡσπερ ἀπὸ βαλβίδος φέρεσθαι μονάδος παρὰ μυριάδα τὸ τέλος ἴστανται. μετιόντες οὖν ἀπὸ τούτων τινὲς ὡσανεὶ συμβόλων ἔφασαν τὸν θεὸν ἀρχὴν καὶ πέρας εἶναι τῶν ἀπάντων, δόγμα κατασκευαστικὸν εὐσεβείας· τοῦτο τὸ δόγμα φυτευθὲν ἐν ψυχῇ κάλλιστον καὶ τροφιμώτατον καρπὸν, ὁσιότητα, τίκτει.

78 τόπος <δ> ἐστὶν οἰκειότατος τῷ φυτῷ τὸ φρέαρ, ὃ κέκληται ὄρκος, ἐν ᾧ κατέχει λόγος μὴ ἀνευρεθῆναι ὕδωρ· "παραγενόμενοι" γὰρ φησιν "οἱ παῖδες Ἰσαὰκ ἀπήγγειλαν αὐτῷ περὶ τοῦ φρέατος οὗ ὤρυξαν, καὶ εἶπον· οὐχ εὔρομεν ὕδωρ, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸ ὄρκος" (Gen. 26, 32. 33).

79 τοῦτο δὲ ἦν ἔχει δύναμιν θεασώμεθα· οἱ τὴν τῶν ὄντων φύσιν διερευνῶντες καὶ τὰς περὶ ἐκάστων ζητήσεις μὴ ὀλιγῶως ποιούμενοι παραπλήσια ποιῶσι τοῖς τὰ φρέατα ὀρύττουσι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὰς ἐν

ἀφανεῖ πηγὰς ἀναζητοῦσι. καὶ κοινὸς μὲν πόθος ἅπασιν ἔστι ποτὸν ἀνευρεῖν, ἀλλὰ τοῖς μὲν δι' οὗ σῶμα, τοῖς δὲ δι' οὗ ψυχὴ πέφυκε
80 τρέφεσθαι. ὡσπερ οὖν ἔνιοι τῶν ἀνατεμνόντων τὰ φρέατα τὸ ζητούμενον ὕδωρ πολλάκις οὐχ εὔρον, οὕτως οἱ προσωτέρω χωροῦντες τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπὶ πλέον ἐμβαθύνοντες αὐταῖς ἀδυνατοῦσι τοῦ τέλους ἐπιψαῦσαι. τοὺς γοῦν πολυμαθεῖς φασιν ἀμαθίαν δεινὴν ἑαυτῶν κατηγορεῖν, μόνον γὰρ ὅσον τοῦ ἀληθοῦς ὑστερίζουσιν ἦσθοντο. καὶ τινα τῶν παλαιῶν λόγος ἔχει θαυμαζόμενον ἐπὶ σοφίᾳ εἰκότως
81 φάναι θαυμάζεσθαι· μόνον γὰρ εἰδέναι ὅτι οὐδὲν οἶδεν. ἑλοῦ δ' εἰ θέλεις ἦν ἂν διανοηθῆς μικρὰν ἢ μείζονα τέχνην καὶ τὸν κατὰ ταύτην γενόμενον ἄριστόν τε καὶ δοκιμώτατον, εἶτα κατανόησον εἰ τὰ ἐπαγγέλματα τῆς τέχνης ἰσάζει τοῖς ἔργοις τοῦ τεχνίτου· σκοπῶν γὰρ εὐρήσεις ταῦτα ἐκείνων οὐ βραχέσιν ἀλλὰ μεγάλοις διαστήμασιν ἀποδέοντα, σχεδὸν ἀδυνάτου καθεστῶτος πρὸς ἠντινοῦν τελειωθῆναι τέχνην πηγῆς τρόπον ἀεὶ καινουμένην καὶ θεωρημάτων παντοίων ἰδέας ἀνομβροῦσαν.
82 διὰ τοῦθ' ὄρκος ὠνομάσθη προσφυέστατα τὸ πίστεως βεβαιοτάτης σύμβολον μαρτυρίαν θεοῦ περιεχούσης. | ὡς γὰρ ὁ ὁμνὺς τῶν ἀμφισβητούμενων καλεῖ θεὸν μάρτυρα, ἐπ' οὐδενὶ οὕτως ἔστιν εὐορκῆσαι ὡς ἐπὶ
83 τῷ μηδεμιᾶς ἐπιστήμης εὐρίσκεσθαι παρὰ τῷ τεχνίτῃ τέλος. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ὅσαι περὶ ἡμᾶς δυνάμεις ὀλίγου δεῖν κεχώρηκεν· ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ λεχθέντι φρέατι ὕδωρ φασὶ μὴ εὐρεθῆναι, οὕτως οὐδὲ ἐν ὀφθαλμοῖς τὸ ὄρατόν οὐδ' ἐν ὠσὶ τὸ ἀκούειν οὐδ' ἐν μυκτῆρσι τὸ ὁσφραίνεσθαι οὐδὲ συνόλως ἐν αἰσθήσεως ὀργάνοις τὸ αἰσθάνεσθαι,
84 κατὰ τὸ παραπλήσιον δὲ οὐδ' ἐν νῷ τὸ καταλαμβάνειν. πῶς γὰρ ἂν παρορᾶν ἢ παρακούειν ἢ παρανοεῖν συνέβαινε, εἴπερ ἐν τούτοις πάγια ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις ἐκάστου, ἀλλὰ μὴ ἐπ' αὐτῶν θεοῦ σπείροντος
85 τὸ βέβαιον ἐπεφύκεσαν; ἰκανῶς οὖν καὶ περὶ τοῦ χωρίου διειλεγμένοι, ἐν ᾧ τὸ δένδρον ἀνθῆι, καὶ περὶ τοῦ καρποῦ τελευταῖον ἐξεργασώμεθα. τίς οὖν ὁ καρπὸς αὐτοῦ, αὐτὸς ὑφηγησεται· "ἐπεκάλεσε" γὰρ
86 "τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ αἰώνιος" (Gen. 21, 33). αἱ τοίνυν λεχθεῖσαι προσρήσεις τὰς περὶ τὸ ὄν ἐμφαίνουσι δυνάμεις· ἢ μὲν γὰρ κύριος καθ' ἣν ἄρχει, ἢ δὲ θεὸς καθ' ἣν εὐεργετεῖ· οὗ χάριν καὶ τῇ κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν κοσμοποιίᾳ πάσῃ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα ἀναλαμβάνεται· ἤρμωτε γὰρ τὴν δύναμιν, καθ' ἣν ὁ ποιῶν εἰς γένεσιν ἄγων
87 ἐτίθετο καὶ διεκοσμεῖτο, διὰ ταύτης καὶ [κατ]ακλήθηται. καθὸ μὲν οὖν ἄρχων ἐστίν, ἄμφω δύναται, καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, συμμεταβαλλόμενος πρὸς τὴν τοῦ δράσαντος ἀπόδοσιν· καθὸ δὲ εὐεργέτης, θά-
88 τερον μόνον βούλεται, τὸ εὐεργετεῖν. μέγιστον δ' ἂν ψυχῆς γένοιτο ἀγαθὸν μηκέτι ἐνδοιάζειν περὶ τῆς πρὸς ἑκάτερα τοῦ βασιλέως ἰσχύος, ἀλλ' ἀνευδοιάστως τὸν μὲν ἕνεκα τοῦ κράτους τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ φόβον ἐπικρεμάμενον καταλύειν, τὴν δὲ ἐκ τοῦ προαιρετικῶς εἶναι φιλόδωρον
89 ἀγαθῶν κτήσεως καὶ χρήσεως ἐλπίδα βεβαιοτάτην ζυπυρεῖν. τὸ δὲ "θεὸς αἰώνιος" ἴσον ἔστι τῷ ὁ χαριζόμενος οὐ ποτὲ μὲν ποτὲ δὲ οὐ, ἀεὶ δὲ καὶ συνεχῶς, ὁ ἀδιαστάτως εὐεργετῶν, ὁ τὴν τῶν δωρεῶν ἐπάλληλον φορὰν ἀπαύστως συνείρων, ὁ τὰς χάριτας ἐχομένης ἀλλήλων

ἀνακυκλῶν δυνάμεσιν ἐνωτικαῖς καθαρμοσάμενος, ὁ μηδένα καιρὸν τοῦ ποιεῖν εὖ παραλείπων, ὁ κύριος ὢν, ὡς καὶ βλάπτειν δύνασθαι.

90 τοῦτο καὶ ὁ ἀσκητῆς Ἰακώβ ἠτήσατο ἐπὶ τέλει τῶν ἱεροπρεπεστάτων εὐχῶν· εἶπε γάρ που· "καὶ ἔσται κύριος ἐμοὶ εἰς θεόν" (Gen. 28, 21), ἴσον τῷ οὐκέτι μοι τὸ δεσποτικὸν ἐπιδείξεται τῆς αὐτοκράτορος | ἀρχῆς, ἀλλὰ τὸ εὐεργετικὸν τῆς ἴλεω περὶ πάντα καὶ σωτηρίου δυνάμεως, τὸν μὲν οἷα ἐπὶ δεσπότη φόβον ἀναιρῶν, τὴν δὲ ὡς ἐπ' εὐεργέτη φιλίαν **91** καὶ εὐνοίαν τῇ ψυχῇ παρέχων. τίς ἂν οὖν τοῦτ' ὑπολάβοι ψυχῇ, ὅτι ὁ δεσπότης καὶ ἡγεμὼν τῶν ὅλων οὐδὲν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μεταβάλλων, μένων δὲ ἐν ὁμοίῳ, ἀγαθός ἐστι συνεχῶς καὶ φιλόδωρος ἀνελλιπῶς; ὅθεν ὄντως ἀγαθῶν ἀφθόνων καὶ ἀενάων αἴτιος τελειότατος τοῖς εὐδαι- **92** μονοῦσι. βασιλεῖ δὲ πεπιστευκένοι μὴ τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς ἐπαιρο- μένῳ πρὸς βλάβας τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ τὸ ἐνδεές ἑκάστῳ ἐπανορθοῦσθαι προαιρουμένῳ, μέγιστόν ἐστι πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἀσφάλειαν ἔρκος.

93 Ἄ τοῖνον ὑπεσχόμεθα, ἥδη σχεδὸν ἀποδέδεικται, [τ]ὸ φυτὸν μὲν τὸ ἀρχὴν τε καὶ τέλος λαμβάνεσθαι τῶν ἀπάντων εἶναι θεόν, χωρίον δὲ τὸ ἀκόλουθον τὸ ἐν μηδενὶ τῶν ἐν γενέσει τέλειον εὐρίσκεισθαι, ἐπ' αὐτῷ δ' ἔσθ' ὅτε χάρισι τοῦ αἰτίου προφαίνεσθαι, καρπὸς δὲ τὸ τὰς τοῦ θεοῦ διαιωνίζειν χάριτας καὶ ὁμβρούσας ἀπαύστως μηδέποτε λήγειν. **94** οὕτως μὲν δὴ καὶ ὁ σοφὸς ἐπόμενος τῇ τοῦ πρώτου καὶ μεγίστου φυ- τουργῶν τέχνῃ τὴν γεωργικὴν ἐπιδείκνυται. βούλεται δὲ ὁ ἱερὸς λόγος καὶ τοῖς μήπω τελειωθεῖσιν ἡμῖν, ἔτι δὲ ἐν μέσοις ἀριθμοῖς τῶν λεγο- **95** μένων καθηκόντων ἐξεταζομένοις, διαπονηθῆναι τὰ γεωργικά· φησὶ γάρ· "ὅταν εἰσέλθῃτε πρὸς τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν δίδωσιν ὑμῖν, καὶ καταφυτεύσητε πᾶν ξύλον βρώσεως, περικαθαριεῖτε τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτοῦ· ὁ καρπὸς αὐτοῦ τρία ἔτη ἔσται ἀπερικάθατος, οὐ βρωθήσεται· τῷ δὲ ἔτει τῷ τετάρτῳ ἔσται πᾶς καρπὸς αὐτοῦ ἅγιος, αἰνετὸς τῷ κυρίῳ· τῷ δὲ ἔτει τῷ πέμπτῳ φάγεσθε τὸν καρπὸν, πρόσθεμα ὑμῖν τὰ γεννήματα **96** αὐτοῦ. ἐγὼ εἶμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν" (Lev. 19, 23_25). οὐκοῦν τῶν ξύλων τὰ ἐδώδιμα, πρὶν εἰς τὴν ὑπὸ θεοῦ δοθεῖσαν χώραν μετα- ναστῆναι, φυτεύειν ἀδύνατον· "ὅταν γὰρ εἰσέλθῃτε πρὸς τὴν γῆν, φυ- τεύσετε πᾶν ξύλον βρώσιμον" φησὶν, ὥστε ἔξω διατρίβοντες οὐκ ἂν δυναίμεθα τὰ τοιαῦτα τῶν δένδρων γεωργεῖν· καὶ μήποτ' εἰκότως· **97** ἕως μὲν γὰρ εἰς τὴν σοφίας ὁδὸν οὐ προσελήλυθεν ὁ νοῦς, τετραμμένος δὲ πόρῳ πλανᾶται, τῶν τῆς ἀγρίας ὕλης ἐπιμελεῖται φυτῶν, ἅπερ ἦτοι **98** ἄγωνα ὄντα ἐστείρωται ἢ γεννῶντα ἐδώδιμων ἐστὶν ἄφορα. ὅταν δὲ εἰς τὴν φρονήσεως ἐμβὰς ὁδὸν συνεισέρχεται | τοῖς δόγμασι καὶ συντρέχη πᾶσιν, ἄρξεται τὴν ἡμέρον καὶ καρπῶν ἡμέρων οἰστικὴν ἀντὶ τῆς ἀγρίας ἐκείνης γεωργεῖν, ἀπάθειαν ἀντὶ παθῶν καὶ ἀντὶ ἀγνοίας ἐπιστήμην καὶ **99** ἀντὶ κακῶν ἀγαθὰ. ἐπεὶ οὖν ὁ ἄρτι εἰσαγόμενος μακρὰν τοῦ τέλους ἀφέστηκεν, εἰκότως φυτεύσαντι αὐτῷ προστέτακται περιελεῖν τὴν ἀκα- θαρσίαν τοῦ φυτευθέντος. τί δὲ τοῦτ' ἐστὶ, συνεπισκεψώμεθα. **100** τὰ μέσα τῶν καθηκόντων ἡμέρων φυτῶν ἔχειν μοι δοκεῖ λόγον· ἑκά- τερα γὰρ ὠφελιμωτάτους φέρει καρπούς, τὰ μὲν σώμασι, τὰ δὲ ψυχαῖς.

πολλά δὲ ἐν τοῖς μέσοις συναναβλαστάνοντα καὶ ἐπιφυόμενα τῶν βλαβερῶν ἀναγκαίως ἂν τέμνοιτο τοῦ μὴ ζημιουῖσθαι τὰ ἀμείνω χάριν.

101 ἢ οὐκ ἂν εἴποιμεν φυτὸν ἡμερον ψυχῆς παρακαταθήκης ἀπόδοσιν; ἀλλὰ τοῦτο γε τὸ φυτὸν καθάρσεως δεῖται καὶ περιττοτέρας ἐπιμελείας. τίς οὖν ἡ καθαρσις ἦδε; παρὰ νήφοντος λαβῶν παρακαταθήκην μήτε μεθύοντι μήτ' ἀσώτῳ μήτε μεμηνότι ἀποδῶς-ὁ γὰρ λαβῶν ὄνησιν ἐκ τοῦ κομίσασθαι οὐχ ἔξει καιρὸν ὠφεληθῆναι-, μηδὲ χρεώσταις ἢ δούλοις ἀποδῶς δανειστῶν καὶ δεσποτῶν ἐφεδρευόντων-προδοσία γὰρ τοῦτ' ἐστίν, οὐκ ἀπόδοσις-, μηδὲ τὴν ἐν ὀλίγοις πίστιν φύλαττε

102 <ἐπ>ὶ θήρα τῆς ἐν πλείοσι πίστεως· δελέατά γε οἱ μὲν ἀλιευόμενοι μικρὰ καθιέντες ἐπὶ τῷ τοῦς μείζους ἀγκιστρεύεσθαι τῶν ἰχθύων οὐ σφόδρα ἂν ὑπαίτιοι τῆς κατ' ἀγορὰν εὐετηρίας προνοεῖσθαι φάσκοντες καὶ ὡς ἂν ἄφθονον τοῖς ἀνθρώποις τὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ποιή-

103 σωνται δίαιταν· δέλεαρ δὴ μηδεὶς ὀλιγοχρημάτου παρακαταθήκης ἀπόδοσιν ἐπ' ἄγρα μείζονος προφερέτω, χερσὶ μὲν τὰ ἐνὸς καὶ ὀλίγα προτείνων, διανοία δὲ τὰ πάντων καὶ ἀμύθητα νοσφιζόμενος. εἰάν οὖν ὡς δένδρου τῆς παρακαταθήκης περιέλῃς τὰ ἀκάθαρτα, τὰς ἀπὸ τῶν ἐφεδρευόντων βλάβας, τὰς ἀκαιρίας, τὰς ἐνέδρας, τὰ ὁμοιότροπα πάντα,

104 ἡμερώσεις τὸ μέλλον ἀγριαίνεσθαι. κὰν τῷ φιλίας μέντοι φυτῷ ταῦτα δὴ τὰ παραβλαστάνοντα τεμῆιν καὶ ἀποκόψαι φυλακῆς ἕνεκα τοῦ βελτίονος ἀναγκαῖον. τὰ δὲ παραβλαστάνοντα ταῦτ' ἐστίν· ἑταιρῶν πρὸς

105 ἔραστας γοητεῖαι, πρὸς τοὺς κολακευομένους οἰκοσίτων ἀπάται. τὰς γὰρ μισθαρνούσας ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τοῦ σώματος ἰδεῖν ἔστι περιεχομένης τῶν ἔραστῶν ὡς δὴ σφόδρα φιλούσας-φιλοῦσι δὲ οὐκ ἐκείνους, ἀλλ' ἑαυτὰς καὶ τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν λήμμασιν ἐπικεχῆνασι-, τοῦς τε κόλακας ἄλεκτον μὲν ἔστιν ὅτε μῖσος πρὸς τοὺς | θεραπευομένους φυλάττοντας, ὀψοφαγίαν δὲ καὶ λαιμαργίαν ἀγαπῶντας, ὑφ' ὧν

106 ἀναπαίθονται τοὺς χορηγοὺς τῶν ἀμέτρων ἐπιθυμιῶν περιέπειν. τὸ δὲ τῆς ἀκιβδηλεύτου φιλίας δένδρον ἀποσεισάμενον καὶ μεθέμενον ταῦτα καρπὸν τοῖς χρησομένοις ὠφελιμώτατον οἴσει, τὸ ἀδέκαστον.

εὐνοια γὰρ ἔστι βούλησις τοῦ τῷ πλησίον εἶναι τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ χάριν ἐκείνου. αἱ δὲ γε χαμαιτύπαι καὶ οἱ κόλακες αὐτῶν ἕνεκα σπουδάζουσιν, αἱ μὲν τοῖς ἔρασταῖς, οἱ δὲ τοῖς κολακευομένοις τὰ ἀγαθὰ προσάγειν. τὰς οὖν εἰρωνείας καὶ γοητείας καθάπερ ἐπιφυομένης κῆρας τῷ φιλίας φυτῷ

107 περικοπτέον. ἱεουργίαι γε μὴν καὶ ἡ περὶ τὰς θυσίας ἀγιστεία βλάστημα κάλλιστον, ἀλλὰ παραναπέφυκεν αὐτῷ κακόν, δεισιδειμονία, ἣν πρὶν χλοῆσαι λυσιτελὲς ἐκτεμῆιν. ἔνιοι γὰρ ὑπήθησαν τὸ βουθυτεῖν εὐσέβειαν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἂν κλείψωσιν ἢ ἀρνήσωνται ἢ χρεωκοπήσωσιν ἢ ἀρπάσωσιν ἢ λεηλατήσωσι μοίρας ἀπονέμουσι τοῖς βωμοῖς, οἱ δυσκάθαρτοι, τὸ μὴ δοῦναι δίκην ἐφ' οἷς ἐξήμαρτον ὄνιον εἶναι νομί-

108 ζοντες. ἀλλὰ γὰρ, εἴποιμ' ἂν αὐτοῖς, ἀδέκαστόν ἐστιν, ὧ οὔτοι, τὸ θεοῦ δικαστήριον, ὡς τοὺς μὲν γνώμη κεχρημένους ὑπαίτιῳ, κὰν καθ' ἅπασαν ἡμέραν ἑκατὸν βόας ἀνάγωσιν, ἀποστρέφεισθαι, τοὺς δ' ἀνυπαίτιους, κὰν μηδὲν θύωσι τὸ παράπαν, ἀποδέχεσθαι. βωμοῖς γὰρ ἀπύροις, περὶ οὓς ἀρεταὶ χορεύουσι, γέγηθεν ὁ θεός, ἀλλ' οὐ πυρὶ

πολλῶν φλέγουσιν, ὅπερ αἱ τῶν ἀνιέρων ἄθυτοι θυσίαι συνανέφλεξαν ὑπομιμνήσκουσαι τὰς ἐκάστων ἀγνοίας τε καὶ διαμαρτίας· καὶ γὰρ εἶπέ που Μωυσῆς θυσίαν "ἀναμιμνήσκουσαν ἁμαρτίαν" (Num. 5, 15).

109 πάντ' οὖν τὰ τοιαῦτα μεγάλης γιγνόμενα ζημίας αἴτια χρή περιαιρεῖν καὶ ἀποκόπτειν ἐπομένους τῷ χρησμῷ, ἐν ᾧ διείρηται περιαιρεῖν τὴν

110 ἀκαθαρσίαν ζύλου τοῦ φυτευθέντος ἔδωδύμου. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν οὐδὲ διδασκόμενοι πρὸς εὐμάθειαν ἐπιδίδομεν· ἐνιοὶ δὲ αὐτοδιδάκτω τῇ φύσει χρησάμενοι τὰ γαθὸν ἐξέδυσαν τῶν ἐνειλημμένων βλαβῶν, καθάπερ ὁ ἀσκητῆς ἐπὶ κλην Ἰακώβ· οὗτος γὰρ "ῥάβδους ἐλέπισε λεπίσματα λευκὰ περισύρων τὸ χλωρόν" (Gen. 30, 37), ἵνα τῆς ἐν μέσοις ποικιλίας σκοταίοις καὶ ζοφεροῖς πανταχοῦ ἀναιρεθείσης τὸ μὴ τέχνη ποι-κιλλόμενον, φύσει δὲ γεννώμενον ἀδελφὸν αὐτῆς λευκὸν εἶδος ἀναδειχθῆ.

111 παρὸ καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς λέπρας | τεθέντι νόμῳ διείρηται τὸν μηκέτι διηνησιμένον ποικιλία χρωμάτων ὅλον δὲ λευκωθέντα δι' ὅλων ἀπὸ κεφαλῆς <ἄκρα>ς ἕως ποδῶν ἐσχάτων καθαρὸν εἶναι (Lev. 13, 12. 13), ἵνα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος μετάβασιν τὸ ποικίλον καὶ πανοῦργον καὶ ἀντιρρέπον καὶ ἐπαμφοτερίζον τῆς διανοίας μεθέμενοι πάθος τὸ

112 ἀποίκιον καὶ ἀνευδοίαστον ἀληθείας ἀπλοῦν χρῶμα δεξώμεθα. τὸ μὲν οὖν τὸ ζύλον φάσκειν περικαθαίρεσθαι λόγον ἔχει βεβαιούμενον ἀλη-θεία, τὸ δὲ τὸν καρπὸν οὐ πάνυ τῷ ἐναργεῖ πεπίστωται· σῦκα γὰρ ἢ

113 σταφυλὴν ἢ συνόλωσ καρπὸν οὐδεὶς γεωργῶν περικαθαίρει. καὶ μὴν φησὶ γε· "ὁ καρπὸς αὐτοῦ τρία ἔτη ἔσται ἀπερικάθαρτος, οὐ βρω-θήσεται", ὡς εἰωθότος δήπου περικαθαίρεσθαι αἰ. λεκτέον οὖν, ὅτι καὶ τοῦθ' ἐν ἔστι τῶν ἐν ὑπονοίαις ἀποδιδόμενων, τοῦ ῥητοῦ μὴ σφόδρα συνάδοντος. ἢ δὲ λέξις ἐστὶν ἀμφίβολος· δηλοῖ γὰρ ἐν μὲν τι τοιοῦτον "ὁ καρπὸς αὐτοῦ τρία ἔτη ἔσται", εἶτα ἰδίᾳ τὸ "ἀπερικάθαρτος οὐ βρωθήσεται", ἕτερον δὲ "ὁ καρπὸς αὐτοῦ τρία ἔτη ἔσται ἀπερικά-

114 θαρτος", ἐπειθ' οὕτως "<ο>ὐ βρωθήσεται." κατὰ μὲν οὖν τὸ πρότερον σημαίνόμενον ταῦτα ἂν τις ἐκδέξαιτο· τῶν τριῶν ἐτῶν ἀντὶ τοῦ τριμε-ροῦς χρόνου παραλαμβανομένων, ὃς εἰς τὸν παρεληλυθότα καὶ ἐνε-στῶτα καὶ μέλλοντα τέμνεσθαι πέφυκεν, ὁ τῆς παιδείας καρπὸς ἔσται καὶ ὑποστήσεται καὶ μενεῖ σῶος κατὰ πάντα τὰ χρόνου τμήματα, ἴσον τῷ δι' αἰῶνος φθορὰν μὴ δεχόμενος· ἀφθαρτος γὰρ ἢ τοῦ ἀγαθοῦ φύσις. "ἀπερικάθαρτος δὲ καρπὸς οὐ βρωθήσεται", παρόσον οἱ μὲν κεκαθαρμένοι καὶ ὑγιαίνοντες ἀστεῖοι λόγοι ψυχὴν τρέφουσι καὶ νοῦν αὐξοῦσιν, οὐ τρόφιμοι δὲ εἰσιν οἱ ἐναντίοι νόσον καὶ φθορὰν ἐπιπέμ-

115 ποντες αὐτῇ. κατὰ δὲ τὸ ἕτερον σημαίνόμενον ὡς περ ἀναπόδεικτος λέγεται διχῶς, ὅ τε δυσκόλως ἀργαλεότητος ἕνεκα ἐπιδεικνύμενος καὶ ὁ ἐνθὲνδε γνῶριμος ἐξ αὐτοῦ, τὸ σαφὲς οὐκ ἐκ τῆς ἑτέρου μαρτυρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμφαινομένης ἐναργείας αὐτῷ πιστούμενος, ᾧ πρὸς τοὺς συλλογιστικοὺς εἰωθεν ἢ διαλεκτικὴ λόγους χρῆσθαι, οὕτως ἀπερικά-θαρτος καρπὸς ὅ τε δεόμενος καθάρσεως καὶ μὴ κεκαθαρμένος, καὶ ὁ

116 τηλαυγέστατος. τοιοῦτός ἐστιν ὁ παιδείας καρπὸς τρία ἔτη, τουτέστι τὸν τριμερῆ χρόνον, τὸν σύμπαντα αἰῶνα, καθαρῶτατος καὶ διαυγέστα-τος, ὑπ' οὐδενὸς βλαβεροῦ συσκιαζόμενος, λουτρῶν καὶ περιρραντηρίων

ἢ συνόλως ἑτέρου τινὸς τῶν εἰς κάθαρσιν τεινόντων οὐδαμῆ οὐδαμῶς
117 χρῆσις ὧν. "τῷ | δὲ ἔτει" φησί "τῷ τετάρτῳ ἔσται πᾶς ὁ
καρπὸς αὐτοῦ ἅγιος, αἰνετὸς τῷ κυρίῳ". τὸν τέσσαρα ἀριθμὸν πολλα-
χοῦ μὲν τῆς νομοθεσίας, μάλιστα δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς τοῦ παντὸς
118 γενέσεως, ἀποσεμνύνειν ἔοικεν ὁ προφητικὸς λόγος· τὸ γὰρ αἰσθητὸν
καὶ τίμιον φῶς, τὸ καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων σαφέστατον γνώρισμα,
καὶ τοὺς τοκέας αὐτοῦ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὸν ἱερώτατον χορὸν τῶν
ἀστέρων, οἱ νύκτα τε καὶ ἡμέραν, ἔτι τε μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς ἀνατολαῖς
καὶ δύσεσιν ἐπεράτωσαν ἀριθμοῦ τε φύσιν ἀνέδειξαν, οἷς τὸ μέγιστον
ψυχῆς ἀγαθὸν ἀνάκειται, ἡμέρα τετάρτη φησί δημιουργηθῆναι (Gen. 1, 14).
119 διαφερόντως δὲ καὶ νῦν αὐτὸν ἐκτετίμηκεν, οὐκ ἐν ἑτέρῳ
χρόνῳ τὸν τῶν δένδρων καρπὸν ἀναθεῖς τῷ θεῷ ἢ ἐνιαυτῷ τῆς φυτείας
120 τετάρτῳ. λόγον γὰρ καὶ φυσικώτατον καὶ ἠθικώτατον ἔχει· τὰς τε
γοῦν τοῦ παντὸς ῥίζας, ἐξ ὧν ὁ κόσμος, τέτταρας εἶναι συμβέβηκε, γῆν,
ὔδωρ, ἀέρα, πῦρ, καὶ τὰς ἐτησίους ὥρας ἰσαρίθμους, χειμῶνα καὶ θέρος
121 καὶ τὰς μεθορίουσ, ἔαρ τε καὶ μετόπωρον. πρεσβύτατός τε αὖ τετρα-
γώνων ὁ ἀριθμὸς ὧν ἐν ὀρθαῖς γωνίαις, ὡς τὸ κατὰ γεωμετρίαν δηλοῖ
σχῆμα, ἐξετάζεται· αἱ δ' εἰσὶν ὀρθότητος λόγου σαφῆ δείγματα, πηγὴ
122 δὲ ἀέναος ἀρετῶν ὁ ὀρθὸς λόγος. ἀνάγκη μέντοι τὰς τοῦ τετραγώνου
πλευρὰς ἴσας εἶναι· δικαιοσύνην δὲ ἰσότης τὴν ἕξαρχον καὶ ἡγεμονίδα
τῶν ἀρετῶν ἔτεκεν· ὥστε ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς
123 χωρὶς τῶν ἄλλων ἐπιδείκνυται τὸν ἀριθμὸν εἶναι σύμβολον. καλεῖται
δ' ἡ τετρας καὶ "πᾶς", ὅτι τοὺς ἄχρι δεκάδος καὶ αὐτὴν δεκάδα περιέχει
δυνάμει. ὅτι μὲν οὖν τοὺς πρὸ αὐτῆς, παντί τῳ δῆλον· ὅτι δὲ
καὶ τοὺς μετ' αὐτήν, ἐξ ἐπιλογισμοῦ ῥᾶδιον ἰδεῖν [ἐν ἀριθμῷ μὲν ἕξ].
124 ἐν, δύο, τρία, τέτταρα συντιθέντες ὁ ἡποροῦμεν εὐρήσομεν. ἐκ μὲν
γὰρ ἑνὸς καὶ τεττάρων πεντὰς ἔσται, ἐκ δὲ δυεῖν καὶ τεττάρων ἕξάς,
ἑβδομάς δὲ ἐκ τριῶν καὶ τεττάρων· καὶ κατὰ τὴν διπλῆν σύνθεσιν ἐξ
ἑνὸς καὶ τριῶν καὶ τεττάρων ὀγδοάς, καὶ πάλιν ἐκ δυεῖν καὶ τριῶν καὶ
τεττάρων ὁ ἑννέα ἀριθμὸς, δεκάς δὲ ἐκ πάντων· ἐν γὰρ καὶ δύο καὶ
125 τρία καὶ τέτταρα δέκα γεννᾶ. διὰ τοῦτο καὶ Μωυσῆς εἶπεν, ὅτι "ἔτει
τῷ τετάρτῳ ἔσται πᾶς ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἅγιος". ἄρτιον γὰρ καὶ ὀλο-
κληρον καὶ πλήρη, ὡς καὶ σύμπαντα, ὡς τύπῳ φάναι, λόγον ἔχει, διὰ
τὸ δεκάδα, ἦν τετρας ἐγέννησε, πρῶτον καμπτήρα τῶν ἀπὸ μονάδος
συντιθεμένων ἀριθμῶν ἐστάναι· | δεκάς δὲ καὶ τετρας "πᾶς" ἐν ἀριθ-
μοῖς εἶναι λέγεται, ἀλλὰ δεκάς μὲν ἀποτελέσματι, τετρας δὲ δυνάμει.
126 τὸν τε παιδείας καρπὸν οὐ μόνον ἅγιον, ἀλλὰ καὶ αἰνετὸν εἶναι
φησι προσηκόντως· ἐκάστη μὲν γε τῶν ἀρετῶν ἐστὶ χρῆμα ἅγιον, εὐχα-
ριστία δὲ ὑπερβαλλόντως· θεῷ δὲ οὐκ ἔνεστι γνησίως εὐχαριστῆσαι δι'
ὧν νομίζουσιν οἱ πολλοὶ κατασκευῶν ἀναθημάτων θυσιῶν-οὐδὲ γὰρ
σύμπας ὁ κόσμος ἱερὸν ἀξιόχρεων ἂν γένοιτο πρὸς τὴν τούτου τιμῆν
-, ἀλλὰ δι' ἐπαίνων καὶ ὕμνων, οὐχ οὐδ' ἡ γεγωνὸς ἄσεται φωνή,
ἀλλὰ οὐδ' ὁ αἰεδῆς καὶ καθαρῶτατος νοῦς ἐπηχήσει καὶ ἀναμέλψει.
127 παλαιὸς γοῦν ἄδεται λόγος ὑπὸ μὲν σοφῶν εὐρεθεῖς, μνήμη δέ, οἷα
φιλεῖ, κατὰ διαδοχὰς παραδοθεῖς τοῖς μετέπειτα, οὐδὲ τὰς αἰεὶ παιδείας

λίχνους ἡμετέρας παρῆλθεν ἀκοάς. ἔστι δὲ τοιόσδε· ἠνίκα, φασί, τὸν σύμπαντα κόσμον ὁ ποιητῆς ἔτελεσφόρησεν, ἐνὸς τῶν ὑποφητῶν ἐπί-
 θετο, εἴ τι ποθεῖ μὴ γενόμενον τῶν ὅσα κατὰ γῆς καὶ καθ' ὕδατος ἢ
 ὅσα κατὰ τὴν μετάρσιον ἀέρος ἢ τὴν ἐσχάτην τοῦ παντὸς φύσιν οὐρανοῦ
128 γέγονεν. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο τέλεια μὲν καὶ πλήρη πάντα διὰ πάντων
 εἶναι, ἐν δὲ μόνον ζητεῖν, τὸν ἐπαινέτην αὐτῶν λόγον, ὃς τὰς ἐν πᾶσι
 καὶ τοῖς βραχυτάτοις καὶ ἀφανεστάτοις δοκοῦσιν ὑπερβολὰς οὐκ ἐπαι-
 νέσει μᾶλλον ἢ ἐξαγγελεῖ. τὰς γὰρ διηγήσεις τῶν τοῦ θεοῦ ἔργων
 αὐταρκέστατον ἐκείνων ἐπαινον εἶναι, προσθήκης οὐδεμιᾶς ἔξωθεν εἰς
 κόσμον δεομένων, ἀλλὰ τὸ ἀψευδὲς τῆς ἀληθείας τελειότατον ἐχόντων
129 ἐγκώμιον. ἀκούσαντα δὲ τὸν πατέρα τοῦ παντὸς τὸ λεχθὲν ἐπαινέσαι,
 καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ πάμμουσον καὶ ὑμνωδὸν ἀναφανῆναι γένος ἐκ
 μιᾶς δὴ τῶν περὶ αὐτὸν δυνάμεων παρθένου Μνήμης, ἣν Μνημοσύνην
130 παρατρέποντες οἱ πολλοὶ τοῦνομα καλοῦσιν. ὁ μὲν οὖν τῶν πα-
 λαιῶν μῦθος ὧδε ἔχει. ἐπόμενοι δὲ ἡμεῖς αὐτῷ λέγομεν, ὅτι οἰκειό-
 τατόν ἐστιν ἔργον θεῶν μὲν εὐεργετεῖν, γενέσει δὲ εὐχαριστεῖν μηδὲν
 ἔξω τούτου πλέον τῶν εἰς ἀμοιβὴν ἀντιπαρασχεῖν δυναμένη· ὁ γὰρ ἂν
 θελήσῃ τῶν ἄλλων ἀντιχαρίσασθαι, τοῦθ' εὐρήσεται τοῦ πάντα πεποιη-
131 κότητος ἄλλ' οὐ τῆς κομιζούσης φύσεως κτῆμα ἴδιον. μαθόντες οὖν, ὡς
 ἐν ἔργον ἡμῖν ἐπιβάλλει μόνον ἐν τοῖς πρὸς τιμὴν θεοῦ, τὸ εὐχάριστον,
 τοῦτο αἰεὶ καὶ πανταχοῦ μελετῶμεν διὰ φωνῆς καὶ διὰ γραμμάτων
 ἀστείων καὶ μηδέποτε ἐπιλείπουμεν μήτε λόγους ἐγκωμιαστικούς μήτε
 ποιήματα συντιθέντες, ἵνα καὶ ἐμμελῶς καὶ χωρὶς μέλους καὶ καθ' ἑκα-
 τέραν φωνῆς ἰδέαν, ἣ τὸ λέγειν καὶ τὸ ᾄδειν ἀποκεκλήρωται, ὅ τε
 κοσμοποιὸς καὶ ὁ κόσμος γεραίρηται, "ὁ μὲν", ὡς ἔφη τις, | "ἄριστος τῶν
132 αἰτίων, ὁ δὲ τελειότατος τῶν γεγονότων". ἐπειδὴ οὖν ἔτει καὶ
 ἀριθμῷ τετάρτῳ πᾶς ὁ ψυχῆς ἀφιερωθῆ καρπός, τῷ πέμπτῳ τὴν ἀπό-
 λαυσιν καὶ χρῆσιν ἡμεῖς αὐτοὶ σχήσομεν. φησὶ γάρ· "ἐν τῷ ἔτει τῷ
 πέμπτῳ φάγεσθε τὸν καρπὸν", ἐπειδὴ τὸ γεγονὸς τοῦ πεποιηκότος
 ὕστερον ἐν ἅπασιν ἐξετάζεσθαι νόμος φύσεως ἀνεπίληπτος, ὥστε κἄν,
133 εἰ τῶν δευτερείων ἀντιλαμβανοίμεθα, καὶ θαυμαστὸν ἠγείσθαι. καὶ διὰ
 τοῦτο μέντοι τὸν καρπὸν τοῦ πέμπτου ἡμῖν ἀνατίθησιν, ὅτι αἰσθήσεως
 πεντὰς ἀριθμὸς οἰκεῖος καί, εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, τὸ τρέφον τὸν νοῦν
 ἡμῶν ἐστὶν αἰσθήσις, ἢ δι' ὀφθαλμῶν τὰς χρωμάτων καὶ σχημάτων
 ποιότητας εὐτρεπίζουσα ἢ δι' ὠτῶν παντοδαπὰς τὰς τῶν φωνῶν ιδιό-
 τητας ἢ διὰ μυκτῆρων ὀσμὰς ἢ χυλοῦς διὰ στόματος ἢ μαλακότητος
 εὐενδότους καὶ σκληρότητας ἀντιτύπους ἢ λειότητος καὶ τραχύτητας,
 <ψυχρότητα> τε αὖ καὶ θερμότητος διὰ τῆς ἀνα πᾶν τὸ σῶμα σκιδνα-
134 μένης δυνάμεως ἣν ἔθος ὀνομάζειν ἀφήν. τῶν δὲ εἰρημένων
 παράδειγμα σαφέστατον οἱ Λεῖας υἱοί, τῆς ἀρετῆς, οὐχ ἅπαντες, ἀλλὰ
 τέταρτός τε καὶ πέμπτος. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ τετάρτου φησὶ Μωυσῆς,
 ὅτι "ἔστη τοῦ τίκτειν" (Gen. 29, 35), καλεῖται δὲ Ἰούδας, ὃς ἐρμηνεύεται
 κυρίῳ ἐξομολόγησις. τὸν δὲ πέμπτον Ἰσάχαρ προσαγορεύει, μισθὸς
 δὲ μεταληφθεὶς καλεῖται. καὶ τεκοῦσα τὸν τρόπον τοῦτον ἢ ψυχὴ ὁ
 ἔπαθεν εὐθύς ἐξελάλησεν· "ἐκάλεσε" γάρ φησι "τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσά-

135 χαρ, ὅ ἐστι μισθός" (Gen. 30, 18). οὐκοῦν Ἰούδας ὁ εὐλογῶν τὸν θεὸν νοῦς καὶ τὰς εἰς αὐτὸν εὐχαρίστους ὑμνωδίας ἀπαύστως μελετῶν αὐτὸς ὁ πρὸς ἀλήθειαν "ἅγιος καὶ αἰνετὸς καρπός" ἦν, οὐχ ὑπὸ γῆς δένδρων, ἀλλ' ὑπὸ φύσεως λογικῆς καὶ σπουδαίας ἐνεχθεῖς. παρὸ καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν φύσις "στῆναι" λέγεται "τοῦ τίκτειν", ἐπεὶ καὶ πῆ τράπηται οὐκ εἶχεν ἔτι, πρὸς τὸν τελειότητος ὅρον ἐλθούσα· τῶν γὰρ ἀποκηθέντων κατορθωμάτων ἀπάντων ἄριστον καὶ τελειότατον γέννημα

136 ὁ εἰς τὸν πατέρα τοῦ παντὸς ὕμνος. ὁ δὲ πέμπτος υἱὸς τῆς κατὰ τὸν πέμπτον ἐνιαυτὸν τῶν φυτευθέντων ἀδιαφορεῖ χρήσεως· ὅ τε γὰρ γεωπόνος μισθὸν τρόπον τινα λαμβάνει παρὰ τῶν δένδρων ἔτει πέμπτῳ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς γέννημα Ἰσαάχαρ [δ]ς μισθὸς ἐκαλεῖτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, μετὰ τὸν εὐχάριστον Ἰούδαν ἀποκηθεῖς· τῷ γὰρ | εὐχαρίστῳ

137 μισθὸς αὐτὸ τὸ εὐχαριστεῖν αὐταρκέστατος. οἱ μὲν οὖν τῶν δένδρων καρποὶ γεννήματα λέγονται τῶν ἐχόντων, ὁ δὲ παιδείας καὶ φρονήσεως οὐκέτι ἀνθρώπου, μόνου δέ, ὡς φησι Μωυσῆς, τοῦ πανηγεμόνου· εἰπὼν γὰρ "τὰ γεννήματα αὐτοῦ" ἐπιφέρει· "ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν", ἐναργέστατα παριστάς ὅτι οὗ τὸ γέννημα καὶ ὁ τῆς ψυχῆς καρπός,

138 εἷς ἐστὶν ὁ θεός. τούτῳ καὶ παρὰ τινι τῶν προφητῶν χρησθέν συνάδει τόδε· "ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὔρηται. τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; συνετὸς καὶ γνώσεται αὐτά" (Hos. 14, 9. 10); οὐ γὰρ παντὸς ἀλλὰ μόνου σοφοῦ τὸ γινῶναι, τίνος ὁ διανοίας καρπός ἐστι.

139 Περὶ μὲν οὖν γεωργίας τῆς πρεσβυτάτης καὶ ἱερωτάτης, ἥ τὸ αἴτιον πρὸς τὸν κόσμον, τὸ παμφορώτατον φυτῶν, χρῆται, καὶ περὶ τῆς ἐπομένης, ἣν ὁ ἀστείος ἐπιτηδεύει, καὶ περὶ τῆς φερομένης τετραδῶς τῶν ἄθλων, καὶ ἃ κατὰ προστάξεις καὶ ὑφηγήσεις νόμων συνεκρο-

140 τεῖτο, ὡς οἷόν τε ἦν εἶπομεν. τὴν δὲ τοῦ δικαίου Νῶε ἀμπελουργικὴν, εἶδος γεωργικῆς οὔσαν, ἐπισκεψώμεθα. λέγεται γὰρ ὅτι "ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος εἶναι γεωργὸς γῆς· καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἔπιε

141 τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη" (Gen. 9, 20. 21). οὐκοῦν τὸ μέθης φυτὸν ἐξεργάζεται τεχνικῶς καὶ ἐπιστημόνως ὁ δίκαιος τῶν ἀφρόνων ἄτεχνον καὶ πλημμελῆ ποιουμένων αὐτοῦ τὴν ἐπιστασίαν, ὥστε ἀναγκαῖον τὰ προσήκοντα περὶ μέθης εἰπεῖν· εὐθύς γὰρ εἰσόμεθα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ παρέχοντος αὐτῇ τὰς ἀφορμὰς φυτοῦ. τὰ μὲν οὖν εἰρημένα τῷ νομοθέτῃ περὶ μέθης εἰσόμεθα ἐπ' ἀκριβείας αὖθις, νυνὶ δὲ ἐξερευνη-

142 σωμεν ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοξεν. ἐσπουδάσθη δὲ παρὰ πολλοῖς τῶν φιλοσόφων ἡ σκέψις οὐ μετρίως. προτείνεται δὲ οὕτως, εἰ μεθυ-θῆσεται ὁ σοφός. ἔστι τοίνυν τὸ μεθύειν διττόν, ἐν μὲν ἴσον τι τῷ

143 οἰνοῦσθαι, ἕτερον δὲ ἴσον τῷ ληρεῖν ἐν οἴνῳ. τῶν δὲ ἐπιχειρησάντων τῇ προτάσει οἱ μὲν ἔφασαν μῆτε ἀκράτῳ πλείονι χρῆσεσθαι τὸν σοφὸν μῆτε ληρήσειν· τὸ μὲν γὰρ ἀμάρτημα, τὸ δὲ ἀμαρτήματος εἶναι ποιη-

144 τικόν, ἕκατερον δὲ ἀλλότριον κατορθούντος· οἱ δὲ τὸ μὲν οἰνοῦσθαι καὶ σπουδαίῳ προσῆκον ἀπεφάναντο, τὸ δὲ ληρεῖν ἀνοίκειον· τὴν γὰρ ἐν αὐτῷ φρόνησιν ἱκανὴν εἶναι τοῖς βλάβειν ἐπιχειροῦσιν ἀντιστατῆσαι καὶ τὸν ἐπὶ τὴν ψυχὴν νεωτερισμὸν αὐτῶν καθελεῖν· δύναμιν δὲ περιβεβλήσθαι φρόνησιν παθῶν σβεστήριον εἴτε ὑπὸ φλεγμαίνοντος ἔρωτος

οἴστρον ἀνερριπισμένων εἴτε ὑπὸ πολλοῦ καὶ ζέοντος ἐξημμένων οἴνου,
 δι' ἣν ὑπεράνω στήσεται· ἐπεὶ | καὶ τῶν κατὰ ποταμοῦ βαθείος ἢ θα-
 λάττης δυομένων οἱ μὲν ἄπειροι τοῦ ναυτίλλεσθαι διαφθείρονται, οἱ δὲ
 τοῦ πράγματος ἐπιστήμονες τάχιστα διασώζονται· καὶ μὴν ὡσπερ χει-
 μάρρους ὁ πολὺς ἄκρατος ἐπικλύζων τὴν ψυχὴν τοτὲ μὲν βρῖθουσιν εἰς
 ἀμαθίας ἔσχατον βυθὸν κατέρριψε, τοτὲ δὲ ὑπὸ τῆς σωτηρίου παιδείας
145 ἐπικουφιζομένην καὶ ἐπελαφριζομένην οὐδὲν ἴσχυσε βλάψαι. οἱ δὲ τὸ
 μέγεθος τῆς περὶ τὸ πάθος ὑπερβολῆς οὐ κατανοήσαντες, οἶμαι, τοῦ
 σοφοῦ μετεωροπολοῦντα αὐτὸν ὡσπερ οἱ τὰ πτηνὰ θηρῶντες ἐπὶ γῆν
 ἀπ' οὐρανοῦ κατεβίβασαν, ἴν' εἰς τὰς ὁμοίας κῆρας ἀγάγωσιν, οὐδ'
 ὀρῶντες ἀρετῆς εἰς ὕψος ἔφασαν, ὅτι χρησάμενος οἴνω πλείονι τοῦ με-
 τρίου πάντως ἀκράτωρ αὐτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος διαμαρτήσεται καὶ οὐ
 χεῖρας μόνον ὑπ' ἀσθενείας οἷα τῶν ἀθλητῶν οἱ νενικημένοι καθείς,
 ἀλλὰ καὶ αὐχένα καὶ κεφαλὴν παραβαλὼν καὶ ὀκλάσας καὶ ὄλον τὸ
146 σῶμα κατασυρεῖς ἀναπεσεῖται. τοῦτο μέντοι προμαθῶν οὐκ ἄν
 ποτε ἀξιώσειεν ἑκὼν εἰς πολιοινίας ἀγῶνα ἐλθεῖν, εἰ μὴ μεγάλα εἴη τὰ
 διαφέροντα, σωτηρία πατρίδος ἢ τιμὴ γονέων ἢ τέκνων καὶ τῶν οἰκειο-
 τάτων σωμάτων ἀσφάλεια ἢ συνόλως ἰδίων τε καὶ κοινῶν ἐπανόρθωσις
147 πραγμάτων. οὐδὲ γὰρ θανάσιμον φάρμακον προσενέγκαιτο ἄν, εἰ μὴ
 πάνυ βιάζοντο οἱ καιροὶ καθάπερ ἐκ πατρίδος μετανίστασθαι τοῦ βίου·
 φάρμακον δέ, εἰ καὶ οὐ θανάτου, μανίας γοῦν ἄκρατον εἶναι αἴτιον συμ-
 βέβηκε. διὰ τί δ' οὐχὶ καὶ μανίαν λεκτέον θάνατον, ὥ τὸ κράτιστον
 ἀποθνήσκει τῶν ἐν ἡμῖν, ὁ νοῦς; ἀλλὰ μοι δοκεῖ τις ἄν εἰκότως τὸν
 διακρίνοντα καὶ διαλύοντα ψυχὴν τε καὶ σῶμα ὡς κουφότερον ἀντὶ
 βαρυτέρου τοῦ κατὰ τὴν ἔκστασιν, εἴ τις ἦν αἴρεσις, ἀνευδοιάστως ἐλέσ-
148 θαι. διὰ τοῦτο μέντοι καὶ τὸν εὐρετὴν τῆς περὶ τὸν οἶνον ἐργασίας
 μαινόλην ἐκάλεσαν οἱ πρῶτοι καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ κατασκέτους γενομένας
 βάκχας μαινάδας, ἐπεὶ μανίας καὶ παραφροσύνης αἴτιος τοῖς ἀπλήστως
149 ἐμφορουμένοις ὁ οἶνος. τὰ μὲν οὖν ὡσανεὶ προοίμια τῆς σκέψεως
 τοιαῦτά ἐστι, τὸν δὲ περὶ αὐτῆς λόγον ἤδη περαίνωμεν διπλοῦν ὡς
 εἰκὸς ὄντα, τὸν μὲν ὅτι ὁ σοφὸς μεθυσθήσεται κατασκευάζοντα, τὸν δὲ
150 τοῦναντίον ὅτι οὐ μεθυσθήσεται βεβαιούμενον. τοῦ δὲ προτέρου τὰς
 πίστεις ἀρμόττον λέγειν πρότερον, ποιησαμένους ἐνθένδε τὴν ἀρχὴν· τῶν
 πραγμάτων τὰ μὲν ὁμώνυμα, τὰ δὲ συνώνυμα εἶναι συμβέβηκεν. ὁμωνυμία
 δὲ καὶ συνωνυμία τάναντία ὁμολογεῖται, | ὅτι ὁμωνυμία μὲν κατὰ πολλῶν
151 ὑποκειμένων ἐν ὄνομα, συνωνυμία δὲ καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου <πολλ>ά. ἡ
 κυνὸς φωνὴ πάντως ὁμώνυμος ἐμφερομένων πλειόνων ἀνομοίων, ἀ δι'
 αὐτῆς σημαίνεται· τό τε γὰρ χερσαῖον ὑλακτικὸν ζῶον κύων καὶ θῆρ ὁ
 θαλάττιος καὶ ὁ οὐράνιος ἀστήρ, ὃν ὀπωρινὸν οἱ ποιηταὶ καλοῦσιν, ὅτι
 τῆς ὀπώρας ἄρτι ἠβώσης ἐπιτέλλει τοῦ τελεσφορηθῆναί τε χάριν αὐτῆν
 καὶ πεπανθῆναι, καὶ προσέτι ὁ ἀπὸ τῆς κυνικῆς αἰρέσεως ὀρμηθεὶς φιλό-
 σοφος, Ἄριστιππος καὶ Διογένης καὶ ἄλλων οἱ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν
152 ἠξίωσαν ἀπερίληπτος ἀριθμὸς ἀνθρώπων. ἄλλαι δ' εἰσὶ προσρήσεις
 διάφοροι κατὰ σημανομένου ἑνὸς ὡς ἰός, οἰστός, βέλος-τὸ γὰρ διὰ τῆς
 τόξου νευρᾶς ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἀφιέμενον πάντα ταῦτα λέγεται· καὶ πάλιν

εἰρεσία, κώπη, πλάτη, τὸ πρὸς πλοῦν ἰσοδυναμοῦν ἰστίοις· ὁπότε γὰρ
 μὴ δύναιτο χρῆσθαι ναῦς κατὰ νηνεμίας ἢ ἀντιπνοίας ἰστίοις, πρόσκωποι
 καθίσαντες οἷς ἐπιμελὲς καὶ οἷα ταρσοὺς ἐκατέρωθεν ἀποτείναντες ὑπό-
 πτερον αὐτὴν φέρεσθαι βιάζονται, ἡ δὲ ἐξαιρομένη πρὸς ὕψος, ἐπιτρέ-
 χουσα τοῖς κύμασι μᾶλλον ἢ ἐντέμνουσα ταῦτα, τροχάζουσα ταχυναυτεῖ
153 καὶ ναυλοχωτάτοις ὑποδρόμοις ἐνορμίζεται. καὶ μὴν πάλιν σκίπων,
 βακτηρία, ῥάβδος ἐνὸς ὑποκειμένου διάφοροι κλήσεις, ᾧ τύπτειν καὶ
 ἀκραδάντως σκηρίπτεσθαι καὶ ἐπερείδεσθαι καὶ ἄλλα πλείω ποιεῖν
 ἔνεστι. ταῦτα δ' οὐ μακρολογοῦντες ὅλως εἶπομεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ
154 σαφέστερον γινῶναι τὸ ζητούμενον. τὸν ἀκρατον ὡσπερ οἶνον,
 οὕτως καὶ μέθυ οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν· πολλαχοῦ γοῦν τῆς ποιήσεώς
 ἐστι τοῦτ' οὖνομα ἐμφερόμενον, ὥστ' εἰ τὰ συνωνυμοῦντα καθ' ἐνὸς
 ὑποκειμένου λέγεται, οἶνος καὶ μέθυ, καὶ τὰ ἀπὸ τούτων οὐδὲν ὅτι μὴ
155 φωναῖς διοίσει μόνον, τό τε οἶνουσθαι καὶ τὸ μεθύειν [ἐν]· ἐκάτερον δὲ
 πλείονος οἶνου χρῆσιν ἐμφαίνει, ἦν πολλῶν ἔνεκα αἰτιῶν οὐκ ἂν ἀπο-
 στρέφοιτο ὁ σπουδαῖος. εἰ δὲ οἶνωθήσεται, καὶ μεθυσθήσεται, χεῖρον
 οὐδὲν ἐκ τῆς μέθης διατεθείς, ἀλλὰ ταῦτὸν ὅπερ καὶ [ἴ] ἐκ ψιλῆς τῆς
 οἰνώσεως παθῶν.

156 Μία μὲν ἀπόδειξις περὶ τοῦ τὸν σοφὸν μεθυσθῆναι λέλεκται, δευ-
 τέρα δ' ἐστὶ τοιαύτη σχεδὸν οἱ νῦν ἀνθρώποι τοῖς προτέροις ἕξω
 μέρους βραχέος οὐδὲν ὁμοιότροπον ζηλοῦν ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν λόγοις
157 καὶ ἐν ἔργοις τὸ μὴ συνωδὸν καὶ διαφωνοῦν ἐπιδείκνυνται· τοὺς μὲν
 γὰρ λόγους ὑγιαίνοντας καὶ ἔρρωμένους εἰς πάθος ἀνήκεστον καὶ φθορὰν
 περιήγαγον ἀντὶ σφριγώσης καὶ ἀθλητικῆς ὄντως | εὐεξίας οὐδὲν ὅτι μὴ
 νοσοῦν κατασκευάσαντες καὶ τὸν πλήρη καὶ ναστόν, ὡς ἔφη τις, ὑπ'
 εὐτονίας ὄγκον εἰς παρὰ φύσιν οἰδούσης καχεξίας ἀγαγόντες καὶ κενῶ
 φυσήματι μόνον ἐπαίροντες, ὃ δι' ἔνδειαν τῆς συνεχούσης δυνάμεως,
158 ὅταν μάλιστα περιταθῆ, ῥήγνυται. τὰς δὲ πράξεις ἐπαινέσεως καὶ σπουδῆς
 ἀξίας καὶ αὐτάς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄρρενας ἐξεθήλυναν αἰσχροῦς ἀντὶ
 καλῶν ἐργαζόμενοι, ὡς ὀλίγους εἶναι παντάπασιν ἐκατέροις, ἔργοις τε
159 καὶ λόγοις, ἀρχαιοτρόπου ζηλώσεως ἐρῶντας. τοιγαροῦν ἐπ' ἐκείνων
 ποιηταὶ καὶ λογογράφοι καὶ ὅσοι περὶ τὰ ἄλλα μουσικῆς ἐσπούδαζον
 ἦνθουν, οὐ τὰς ἀκοὰς διὰ τῆς ἐν ῥυθμοῖς φωνῆς ἀφηδύνοντές τε καὶ
 θρύπτοντες, ἀλλὰ εἴ τι τῆς διανοίας κατεαγὸς καὶ κεκλασμένον ἐγείροντες
 καὶ ὅσον ἐμμελὲς αὐτῆς ἀρμοζόμενοι φύσεως καὶ ἀρετῆς ὀργάνοις· ἐφ'
 ἡμῶν δὲ ὀψαρτυταὶ καὶ σιτοπόνοι καὶ ὅσοι τῆς ἐν βαφικῇ καὶ μυρεψικῇ
 τεχνῖται περιεργίας, αἰεὶ τι καινὸν χρῶμα ἢ σχῆμα ἢ ἀτμὸν ἢ χυλὸν
 ἐπιτειχίζοντες ταῖς αἰσθήσεσιν, ὅπως τὸν ἡγεμόνα πορθήσωσι νοῦν.
160 τίνοσ δὴ χάριν τούτων ἐμνήσθη; ἴν' ἐπιδείξω, ὅτι καὶ τὸν ἀκρα-
 τον οὐχ ὁμοίως οἱ νῦν τοῖς πάλαι προσφέρονται. νῦν μὲν γὰρ ἄχρι
 τοῦ σῶμα καὶ ψυχῆν παρεθῆναι πίνουσιν ἀθρόως καὶ ἀπνευστί, χαί-
 νοντες ἔτι καὶ προσεπιφέρειν τοῖς οἰνοχοουμένοις κελεύοντες, κἂν
 διαμέλλωσιν ἀγανακτοῦντες, ὅτι τὸν θερμὸν λεγόμενον παρ' αὐτοῖς
 πότον παραψύχουσι, καὶ τὸ παράκομμα τῶν γυμνικῶν, τὸν παροίνιον
 ἀγῶνα, πρὸς τοὺς συνόντας ἐπιδείκνυνται, ἐν ᾧ μεγάλα καὶ καλά

ἀλλήλους ἀντιδρῶσιν, ὧτα καὶ ῥίνας καὶ χειρῶν ἄκρους δακτύλους καὶ
161 ὅποια δ' ἂν τύχη μέρη τοῦ σώματος ἀπεσθίοντες. ταῦτ' ἐστὶ τῆς
 ἠβώσης καὶ νεωτέρας καὶ ἄρτι ἀκμαζούσης ἄθλα, ὡς ἔοικεν, εὐφροσύνης,
 τῆς δὲ ἀρχαίας καὶ πρεσβυτέρας τάναντία· πάσης γὰρ καλῆς πράξεως
 ἀφ' ἱερῶν τελείων οἱ πρότεροι κατήρχοντο, νομίζοντες μάλιστα οὕτως
 αἴσιον ἀποβήσεσθαι τὸ τέλος αὐτοῖς, καὶ πρὶν εὐξασθαί τε καὶ θῦσαι,
 καὶ εἰ σφόδρα τοῦ πράττειν ἐπέσπευδον οἱ καιροί, πάντως ἀνέμενον οὐκ
 ἀεὶ τὸ ταχὺ τοῦ βραδέος ἠγούμενοι κρεῖττον· οὐ προμηθῆς μὲν γὰρ τάχος
 βλαβερὸν, βραδυτῆς δὲ μετ' εὐελπιστίας ὠφέλιμον. εἰδότες οὖν, ὅτι
162 καὶ ἡ τοῦ οἴνου ἀπόλαυσις τε καὶ χρῆσις δεῖται πολλῆς ἐπιμελείας,
 οὔτε ἄδην | οὔτε ἀεὶ προσεφέροντο τὸν ἄκρατον, ἀλλ' ἔν τε κόσμῳ καὶ
 καιρῷ προσήκοντι. πρότερον γὰρ εὐξάμενοι καὶ θυσίας ἀναγαγόντες
 καὶ ἱλασάμενοι τὸ θεῖον, σώματα καὶ ψυχὰς κατηράμενοι, τὰ μὲν λου-
 τροῖς, τὰ δὲ νόμων καὶ παιδείας ὀρθῆς ρεύμασι, φαιδροὶ καὶ γεγηθότες
 πρὸς ἀνειμένην δίαιταν ἐτρέποντο, μηδὲ οἴκαδε πολλάκις ἀφικόμενοι,
 ἀλλ' ἔν οἷς ἔθυσαν ἱεροῖς διατελοῦντες, ἵνα καὶ τῶν θυσιῶν μεμνημένοι
 καὶ τὸν τόπον αἰδοῦμενοι ἱεροπρεπεστάτην ὡς ἀληθῶς ἄγωσιν εὐωχίαν,
163 μήτε λόγῳ μήτε ἔργῳ διαμαρτάνοντες. ἀπὸ τούτου γέ τοί φασι τὸ
 μεθύειν ὠνομάσθαι, ὅτι μετὰ τὸ θῦειν ἔθος ἦν τοῖς πρότερον οἰνοῦσθαι.
 τίσι δὴ μᾶλλον οἰκείος ἂν εἴη τῆς τοῦ ἀκράτου χρήσεως ὁ λεχθεὶς
 τρόπος ἢ σοφοῖς ἀνδράσιν, οἷς καὶ τὸ πρὸ τῆς μέθης ἔργον ἀρμόττει
164 τὸ θῦειν; σχεδὸν γὰρ οὐδὲ εἷς τῶν φαύλων πρὸς ἀλήθειαν ἱεουργεῖ,
 κἄν ἐνδελεχεῖς μυρίους βόας ἀνά πᾶσαν ἡμέραν ἀνάγη· τὸ γὰρ ἀναγ-
 καιότατον ἱερεῖον αὐτῷ λελώβηται, ὁ νοῦς, λώβας δὲ οὐ θέμις βωμῶν
 προσάψασθαι.

165 Δεύτερος μὲν δὴ λόγος οὗτος εἴρηται, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀλλότριον
 σπουδαίου τὸ μεθύειν, τρίτος δ' ἐστὶν ἀπὸ διαφερούσης τῆς πρὸς
 τὴν ἐτυμολογίαν πιθανότητος ἠρητημένος· τὴν γὰρ μέθην οὐ μόνον,
 ἐπειδὴ μετὰ θυσίας ἐπιτελεῖται, νομίζουσι τινες εἰρησθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ
166 μεθέσεως ψυχῆς αἰτία γίνεταί. μεθίεται δὲ ὁ μὲν τῶν ἀφρόνων λογισ-
 μὸς εἰς πλειόνων χύσιν ἀμαρτημάτων, ὁ δὲ τῶν ἐμφρόνων εἰς ἀνέσεως
 καὶ εὐθυμίας καὶ ἱλαρότητος ἀπόλαυσιν· ἠδίων γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ νή-
 φοντος οἰνωθεὶς ὁ σοφὸς γίνεταί, ὥστε οὐδ' ἂν ταύτη διαμαρτάνοιμεν
167 φάσκοντες ὅτι μεθυσθήσεται. πρὸς δὲ τούτοις ἀκείνο λεκτέον, ὅτι οὐ
 σκυθρωπὸν καὶ αὖστηρὸν τὸ τῆς σοφίας εἶδος, ὑπὸ συννοίας καὶ κατη-
 φείας ἐσταλμένον, ἀλλ' ἔμπαινον ἱλαρὸν καὶ γαληνίζον, μεστὸν γηθοσύ-
 νης καὶ χαρᾶς· ὑφ' ὧν πολλάκις προήχθη τις οὐκ ἀμούσως παῖξαι τι
 καὶ χαριεντίσασθαι, παιδιὰν μέντοι τῇ σεμνότητι καὶ σπουδῇ καθάπερ
 ἐν ἡρμοσμένη λύρᾳ φθόγγοις ἀντιφώνοις εἰς ἑνὸς μέλους κρᾶσιν συνη-
168 χοῦσαν. κατὰ γοῦν τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν τέλος ἐστὶ σοφίας παιδιὰ
 καὶ γέλως, ἀλλ' οὐχ ἂ τοῖς νηπίοις ἀνευ φρονήσεως πᾶσι μελετᾶται,
 ἀλλ' ἂ τοῖς ἤδη πολιοῖς οὐ χρόνῳ μόνον ἀλλὰ καὶ βουλαῖς ἀγαθαῖς
 γεγονόσιν. οὐχ ὄρας ὅτι τὸν αὐτηκόου καὶ αὐτομαθοῦς καὶ αὐτουργοῦ
 τῆς ἐπιστήμης ἀρυσάμενον οὐ μετέχοντα γέλωτος, ἀλλ' αὐτὸν γέλωτα
169 εἶναί φησιν; οὗτός ἐστιν Ἰσαάκ, ὃς ἐρμηνεύεται γέλως, ᾧ παίζειν μετὰ

τῆς ὑπομονῆς, ἦν ῥεβέκκαν Ἑβραῖοι καλοῦσιν, ἀρμόττει. τὴν
 δὲ | θείαν παιδιὰν τῆς ψυχῆς ἰδιώτη μὲν οὐ θέμις ἰδεῖν, βασιλεῖ δὲ
 ἕξεστιν, ᾧ πάμπολον χρόνον παρώκησεν, εἰ καὶ μὴ πάντ' ἐνώκησε τὸν
 αἰῶνα, σοφία. προσαγορεύεται οὗτος ῥαβιμέλεχ, ὃς διακύψας τῇ θυρίδι,
 τῷ διοιχθέντι καὶ φωσφόρω τῆς διανοίας ὄμματι, τὸν Ἰσαὰκ εἶδε παί-
 170 ζοντα μετὰ ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ (Gen. 26, 8). τί γὰρ ἄλλο
 ἐμπρεπὲς ἔργον σοφῶ ἢ τὸ παίζειν καὶ γανοῦσθαι καὶ συνευφραίνεσθαι
 τῇ τῶν καλῶν ὑπομονῇ; ἐξ ὧν ὅτι καὶ μεθυσθήσεται δῆλόν ἐστι τῆς
 171 μέθης ἠθοποιούσης καὶ ἄνεσιν καὶ ὠφέλειαν ἐργαζομένης· ὁ γὰρ ἄκρα-
 τος τὰ τῆ φύσει προσόντα ἐπιτείνειν καὶ σφοδρύνειν ἔοικεν εἴτε καλὰ
 εἴτε καὶ τὰ ἐναντία, καθάπερ καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων· ἐπεὶ καὶ χρήματα
 αἴτια μὲν ἀγαθῶν <ἀγαθ>ῶ, κακῶ δέ, ὡς ἔφη τις, κακῶν· καὶ πάλιν
 δόξα τοῦ μὲν ἄφρονος τὴν κακίαν ἐπιφανεστέραν, τοῦ δὲ δικαίου τὴν
 ἀρετὴν εὐκλεεστέραν ἐπιφαίνει. οὕτως οὖν καὶ ὁ ἄκρατος ἀναχυθεὶς
 τὸν μὲν πάθει κεκρημένον ἐμπαθέστερον, τὸν δὲ εὐπαθείαις εὐμενέ-
 172 στερον καὶ ἴλεω μᾶλλον ἀπειργάσατο. τίς γε μὴν οὐκ οἶδεν, ὅτι δυεῖν
 ἐναντίων ἐπειδὰν θάτερον εἶδος ἐφαρμόζη πλείοσι, καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκ-
 ης συμβήσεται; οἷον λευκοῦ καὶ μέλανος ἐναντίων ὄντων, εἰ τὸ λευκὸν
 ἀστείοις τε καὶ φαύλοις, καὶ τὸ μέλαν ἐξ ἴσου δῆπουθεν ἀμφοτέροις,
 οὐχὶ μόνοις προσέσται τοῖς ἑτέροις. καὶ μὴν τό γε νήφειν καὶ τὸ με-
 θύειν ἐναντία, μετέχουσι δὲ τοῦ νήφειν, ὡς ὁ τῶν προτέρων λόγος,
 ἀγαθοί τε καὶ φαῦλοι· ὥστε καὶ τὸ μεθύειν ἑκατέρω τῶν εἰδῶν ἐφαρ-
 μόττει. μεθυσθήσεται τοιγάρτοι καὶ ὁ ἀστεῖος μηδὲν τῆς ἀρετῆς ἀπο-
 173 βαλῶν. εἰ δ' ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ μὴ μόνον ταῖς ἐντέχνους
 ἀποδείξεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀτέχνους λεγομέναις χρηστέον, ὧν μία ἐστὶν
 ἢ διὰ τῶν μαρτυριῶν, πολλοὺς καὶ εὐδοκίμους μαρτυροῦντας παρεξόμεθα
 παῖδας ἰατρῶν καὶ φιλοσόφων, οὐ λόγοις μόνον ἀλλὰ καὶ γράμμασι τὴν
 174 μαρτυρίαν σημαινομένους. μυρίας γὰρ ἀπολελοίπασι συντάξεις ἐπιγρά-
 ψαντες περὶ μέθης, ἐν αἷς περὶ ψιλῆς αὐτὸ μόνον χρήσεως οἴνου σκο-
 ποῦσιν, οὐδὲν περὶ τῶν ληρεῖν εἰωθότων προσεξετάζοντες, ἀλλ' ὅλον τὸ
 παροινίας παραπέμφαντες εἶδος· ὥστε καὶ παρὰ τούτοις σαφέστατα
 ἀνωμολογήσθαι, ὅτι τὸ μεθύειν ἦν τὸ οἴνουσθαι. οἴνου δὲ σπάσαι
 πλείονος οὐκ ἂν εἴη χεῖρον ἐν καιρῷ σοφόν· οὐ τοίνυν διαμαρτησόμεθα
 175 λέγοντες ὅτι μεθυσθήσεται. ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς καθ' αὐτὸν ἀγωνιζόμενος
 ἀναγράφεται νικῶν, εἰ δὲ ἀγωνίζεται, σκιαμαχεῖν μᾶλλον ἂν εἰκότως
 δόξαι, ἀνάγκη καὶ τοὺς τὸ ἐναντίον κατασκευάζοντας λόγους εἰπεῖν, ἵνα
 δικαιοτάτη γενηθῇ κρίσις, μηδετέρου μέρους ἐξ ἐρήμου καταδικασθέντος.
 176 ἐστὶ δὲ πρῶτος καὶ δυνατώτατος οὗτος· εἰ τῷ μεθύοντι οὐκ ἂν τις
 εὐλόγως λόγον ἀπόρρητον παρακατάθιοτο, <τῷ δὲ ἀστείῳ παρακατατί-
 θετα>, οὐκ ἄρα μεθύει ὁ ἀστεῖος. ἀλλ' οὖν πρὶν ἢ τοὺς ἄλλους ἐξῆς
 συνείρειν, ἄμεινον καθ' ἕκαστον τῶν προτεινομένων ἀντιλέγειν, ἵνα μὴ
 177 μακρηγοροῦντες ἐπὶ πλεόν διοχλεῖν δοκῶμεν. φήσει δὴ τις ἐναντιού-
 μενος, ὅτι κατὰ τὸν λεχθέντα λόγον ὁ σοφὸς οὔτε μελαγχολήσει ποτὲ
 οὔτε κοιμηθήσεται οὔτε συνόλως ἀποθανεῖται· ᾧ δὲ μὴ συμβαίνει τι
 τοιοῦτον, ἀψυχόν ἐστιν ἢ θεῖον, ἄνθρωπος δὲ οὐκ ἂν εἴη τὸ παράπαν.

τὴν γὰρ ἀγωγὴν τοῦ λόγου μιμησάμενος ἐφαρμόσει τὸν τρόπον τοῦτον
τῷ μελαγχολῶντι ἢ κοιμωμένῳ ἢ ἀποθνήσκοντι· οὐκ ἄν τις εὐλόγως
λόγον ἀπόρρητον τῷ τοιούτῳ παρακατάθαιτο, τῷ δὲ σοφῷ εὐλόγως·
οὔτ' ἄρα μελαγχολᾷ οὔτε κοιμᾶται οὔτε ἀποθνήσκει ὁ σοφός.